itd '81

Dokument a fotoreportáž ve studentském týdeníku ITD do roku 1981 v souvislosti se společenskou a politickou situací v zemi.

Stanisław Heyda

Slezská univerzita
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Institut tvůrčí fotografie

Opava, 2007

itd '81

Dokument a fotoreportáž ve studentském týdeníku ITD do roku 1981 v souvislosti se společenskou a politickou situací v zemi.

Stanisław Heyda

Bakalařská Diplomová Práce

Obor: Tvůrčí Fotografie
Vedoucí práce: Odb. as. Mgr. Jiří Siostrzonek, Ph.D.
Oponent: Odb. as. MgA. Tomáš Pospěch

Slezská univerzita
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Institut tvůrčí fotografie

Opava, 2007

Za odborné vedení předkládané práce děkuji Odb. as. Mgr. Ph.D. Jiří Siostrzonkovi. Za neocenitelnou pomoc při překladu děkuji Milanu Biegoňovi. Za podporu a inspiraci děkuji všem pedagogům Institutu tvůrčí fotografie a všem novým kamarádům, které jsem tady našel.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a na základě uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím se zveřejněním tpráce formou zařazení do Ústřední knihovny FPF SU v Opavě, knihovny Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a na internetové stránky ITF.

Stanisław Heyda

Opava, září 2007

© Stanisław Heyda

Institut Tvůrčí Fotografie

FPF Slezské univerzity v Opavě

itd

„Svět reportáže ITD je svět Člověka – zapracovaného, zaběhnutého, pobaveného, trpícího. Je to svět morálních pochybností a na druhé straně svět bez reflexe, svět zdánlivě hojné, ale přece jen existence. V našich reportážích chyběly velké události, zprávy, kterými žil svět. Lety do kosmu, válka ve Vietnamu. Neukazovali jsme kriminalitu v New Yorku ani marnivou idylu života na ostrovech jižního Pacifiku. Ukazovali jsme to, co stejně všichni vidí. Lidi, kolem kterých denně procházíme, gesta, s jakými se setkáváme na každém kroku, odraz naší vlastní tváře v zrcadle fotografií."

Maciej Rybicki - **itd**, č. 3 (1000) 1980 r.

obsah

1 Úvod 6

2 Polsko od rozkvětu až do konce éry Edwarda Gierka 8

3 Úroveň fotoreportáže na konci sedmdesátých a začátku osmdesátých let 11

4 V okruhu ITD 17

5 Fotoreportáž ITD a společenská a politická realita v roce 1981 20

6 Zaver 51

7 Odkazy 53

8 Seznam použité literatury 55

9 Jmenný rejstřík 57

ÚVOD 1

fot. Maciej Osiecki

Dějiny fotoreportáže a fotografického dokumentu v poválečném Polsku se formovaly s ohledem na to, co v dané chvíli umožňoval stát nebo politická situace. Byly doby, kdy fotografie sehrávala stěžejní úlohu propagandistické mašinérie, která svým obrazem nepřinášela žádnou reflexi ani nevypovídala vlastním nezávislým hlasem o všeobecně blízkých tématech. Byly však okamžiky, které nám umožňovaly větší svobodu, dávaly příležitost k publikaci celých reportáží ve vysokonákladovém tisku. *„Tehdy se v redakcích formovaly školy fotoreportáže – nebo spíše školy smýšlení o společenské realitě prostřednictvím fotografického obrazu. Nejdůležitější a nejtrvalejší intenzitu své pronikavosti měly „školy" spojené s redakcemi tří časopisů: „Świat" (Svět), „Polska" (ve verzi pro západní země) a* ITD *(zkratka pro „i tak dalej – a tak dále")."*(**1**) Dvě nejvýznamnější školy se soustředily kolem takových časopisů, jakými byly *„Świat"* a ITD Tak jako reportéři *„Świata"* (časopis vydávaný v letech 1951–1969) měli být objektivními pozorovateli reality, tak fotografové seskupení kolem redakce ITD se časem stali nejen pozorovateli otáčející se reality, ale také prostřednictvím fotografie komentovali nebo upozorňovali diváka na dle jejich názoru důležité problémy. Nejdůležitější je však to, že spojovacím rysem byla snaha o pravdivé novinářské sledování událostí. Patřit do okruhu ITD znamenalo myslet o fotografii způsobem, jako by to byl prst

ukazující na problémy, nástroj pranýřující nedokonalosti „systému", a také být čímsi ve smyslu „společenského svědomí". Svět, na který si již mnoho lidí zvyklo, dokázali redakční fotografové sledovat čistým nezkaleným zrakem. Materiály, které vznikly v té době, nyní získávají svou hodnotu. Jsou svědectvím epochy, která je pro lidi vychované již v nynějším novém Polsku spojována s filmy Stanisława Barei nebo historkami o frontách před obchody s potravinami. Z dnešní perspektivy se zdají být nereálným snem o šedivé všednosti PRL.

Polsko od rozkvětu až do konce éry Edwarda Gierka 2

Rok 1981 se v Polsku vyznačoval mnoha napjatými střety mezi řídící komunistickou vládou a opozicí v podobě „Solidarity". Období vlády Gierka v 70. letech po sobě zanechalo narůstající zadlužení země a propagandu úspěchu nařizující věřit, že síla PLR roste a ve státě se žije lépe a radostněji. Rostoucí zadlužení státu vedlo ke stále většímu a stále více viditelnému rozpadu hospodářství, a také ke stále větší společenské nespokojenosti.

V červnu 1976, po zveřejnění informace o 70% zdražení potravin, dochází k protestům ve třech velkých městech Polska, z nichž největší byly v Radoni. Po represích v podobě propouštění nebo praktikách „wilcze bilety" (vlčí lístky – úřední nařízení omezující např. činnost, pobyt, vzdělávání) mnozí viděli, že zkrátka nejde stát se založenýma rukama. 14 zástupců opozice založilo KOR – *Komitet Obrony Robotniczej* (Výbor společenské obrany), který s úspěchem rozvíjel opoziční působení vyjednáváním s vládou v hospodářských a sociálních záležitostech (později, po ukončení protestů, po zavraždění jednoho z prvních spolupracovníků KOR Stanisława Pyjasa, působí jako KSS-KOR – *Komitet Samoobrony Społecznej KOR* (Výbor společenské sebeobrany).

Od července do srpna roku 1980 proběhla v Polsku vlna stávek. Jejich důvodem bylo další radikální zvýšení cen potravin. Rozsah protestů byl tak velký, že byla strana přinucena k vyjednávání. 31. srpna představitelé stávkujících a vládnoucí strany podepsali „Srpnovou dohodu". Na základě tohoto usnesení svolali 17. září představitelé dělníků z celého Polska v Gdaňsku celostátní *Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Solidarność* (Nezávislý samosprávní odborový svaz „Solidarita").

V kulminačním období se k Solidaritě hlásilo 8,5 milionů lidí, což byla téměř čtvrtina veškeré populace země. Stala se největší organizací v dějinách Polska. Nemůže to však změnit

fakt, že její velikost a názorová odlišnost způsobovala značnou vnitřní rozpolcenost. Stejně tak na tom byla i vládnoucí strana. V Solidaritě se vytvořily dva tábory, z nichž jeden zastával názor vyjednávání s vládou a pomalého reformování směrem k demokracii, ten druhý požadoval náhlý a impulsivní čin bez prostoru pro diskuzi. PZPR (*„Polska Zjednoczona Partia Robotnicza"* – levicová totalitní strana) byla rozdělena mezi ty, kteří předvídali nadcházející katastrofu a cítili potřebu změny, a ty, kteří „tvrdohlavě" usilovali za každou cenu udržet vládu, i za cenu násilí a pod vedením Sovětského svazu.

Lidová vláda si začala všímat toho, že opozice se stává hlasem společnosti, se kterým je třeba počítat. Zřetelné to bylo zejména ve společenské debatě v tisku. Když PZPR zpozorovala napětí mezi intelektuální menšinou, uvolnila cenzuru a dovolila publikovat rozsáhlé komentáře, které považovala za bezpečnostní ventil. Na stránkách takových listů, jako je mj. ITD se odehrávala otevřená diskuze o reformě systému. Na druhou stranu musíme mít na paměti to, že srpnové události byly ve státem kontrolovaném listu prezentovány jako zmínky o „pracovních přestávkách v Gdaňsku". Cenzura neumožňovala v oficiálních zprávách používání slova „stávka". Je třeba se také zmínit o tom, že rádio a televize byly pod plnou kontrolou vládnoucí skupiny a informační servisy byly doslova řízeny ze sídla KC-PZPR (Komited Centralny PZPR – Ústřední sekretariát PZPR).

Koncem roku 1981 bylo v Polsku velmi citelné napětí. Byla to patová situace. *„Solidarita představovala stále velkou moc a dokázala blokovat nebezpečné pokusy vlády, ale disponovala pouze negativní silou – právem společenského veta. Nebyla dostatečně silná na to, aby dokázala předložit konstruktivní řešení. V podobné situaci byla vláda. Dokázala udržet sílu a zablokovat iniciativu svazu, ale nedokázala prosadit potřebné reformy, protože všechny projekty se ztrácely v propasti nedůvěry, napětí a konfliktů."* (**2**)

13. prosince 1981 je vyhlášen výjimečný stav. WRON – Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego (Vojenská rada národní obrany) přebírá v Polsku moc. Kromě pár výjimek (noviny spojené s PZPR) jsou všechny redakce uzavírány. Země se topí v pronásledování a zatýkání, ale hlavně v nejistotě o nejbližší budoucnost.

Fotografie se v té době stala pro celou skupinu profesionálů i amatérů něčím víc, než jen hobby nebo prací. Stala se morální povinností. Ještě dnes můžeme v mnoha rodinných archivech najít schované snímky zachycující brutální potlačování demonstrací, za jejichž fotografování hrozilo vězení. Je to snad jeden z nejlépe zdokumentovaných důležitých momentů z dějin Polska.

Počátek historie těchto proměn najdeme u problému běžného občana, vpuštěného do mašinérie, nad kterou, jak se zdá, nebude mít nikdy kontrolu. Období stávek začalo ve chvíli, kdy stouply ceny potravin, propouštěli se ze zaměstnání lidé, kteří měli jiný názor než vedení. Chuť vytrhnout se z něčeho, co vláda nazývala rájem, ale ve skutečnosti to byl temný boj o přežití. Z dnešní perspektivy se to může zdát groteskní.

Úroveň fotoreportáže na konci sedmdesátých a začátku osmdesátých let 3

ITD začalo vycházet v roce 1960. Magazín měl zpočátku charakter čistě studentsko-mládežnického časopisu, ale postupně začal publikovat stále vážnější témata. Začátkem sedmdesátých let se většina reportáží otištěných v ITD věnovala studentským akcím, jako byl majáles, nebo ukazovala pokrok při stavbě ropovodu *„Družba"* ze Sovětského svazu do NDR. Články publikované v ITD stále hlasitěji hovořily o mnoha pro Polsko důležitých tématech nebo nešvarech na polských univerzitách (např. tzv. docenci marcowi – březnoví docenti – lidé podporovaní stranou, kteří mnohem rychleji získávali vědecké tituly), čímž se stránky časopisu stávaly fórem otevřeným k diskuzi. Také fotografie se v rukou zručných reportérů stávaly nástrojem boje s gierkovskou propagandou úspěchu, převážně v období poloviny sedmdesátých let. S ohledem na cenzuru vládnoucí v zemi to nebyl vůbec jednoduchý úkol. *„Nejsilněji formujícím činitelem (ve smyslu nepříznivým, obtěžujícím nebo také naopak stimulujícím k odporu), byly měnící se tendence polské žurnalistiky, volně řečeno – systému propagandy. Je v něm zahrnuta, bohužel, pro fotografickou žurnalistiku nepříznivá tradice nedůvěry vůči tematickému snímku. Jestli se dokáže prosadit, v soutěžích nebo na stránkách tisku, pak jen s velikými obtížemi; i když v každé profesní generaci byli lidé předurčení k tomuto druhu práce."*(**3**) Budeme-li však pozorovat styl a obsah reportáže měnící se v průběhu let (počínaje rokem 1972), teprve snímky publikované koncem sedmdesátých let, včetně r. 1981, se stávají na jednu stranu neobyčejným, na druhou stranu děsivým obrazem polské reality. Je třeba podotknout, že mnoho reportáží nebo jednotlivých snímků z té doby vzniklo „do šuplíku" a dlouho čekalo na svou prezentaci. Dalším důležitým faktem je to, že od sedmdesátých až do poloviny osmdesátých let byly fotoreportáže vycházející v ITD na jedné straně nejzajímavější, na straně druhé je však těžké najít pro ně nějakou konkurenci v jiných tiskovinách. Skautské Na przełaj

a *„Razem"*, ve kterých jsme mohli najít zajímavé snímky, byly „obsazené" reportéry z okruhu ITD. Mnoho fotografů více či méně spojených s ITD publikovalo také v týdenících *„Czas"* a *„Perspektywy"*. Důležitý je také fakt, že dřívější pozice fotografické reportáže nebyla mezi různými druhy fotografie příliš silná. Jako přesný opak celosvětového trendu nebyla reportáž a fotografický dokument jako fotografický směr v Polsku vůbec oceňován. K tomuto potlačení zájmu docházelo zároveň ze strany uměleckého prostředí, koncem sedmdesátých let totiž došlo v Polsku k obrovskému rozvoji konceptuální fotografie, stejně jako nedoceněním tohoto média v jiných redakcích. Alfred Ligocki komentuje dějiny polské reportáže asi takto: *„V polovině šedesátých let nastává obrat. Byly zlikvidovány časopisy, jako např. „Świat" nebo „Ty i Ja", ve kterých člověk mohl najít nejzajímavější snímky (z uměleckého hlediska), a objevily se strojené „Perspektywy" a celá řada dalších „barevných" magazínů, kde nebyla ani snaha prosazovat snímky s příliš velkými výtvarnými nebo obsahovými ambicemi. Na druhou stranu se objevila celá řada avantgardních akcí v oblasti „hledající" nebo „subjektivní" fotografie. I přes mnoho dosažených uměleckých úspěchů zmizela z těchto výstav penetrace polské reality, zato se mnoho autorů zabývalo jen „penetrací vlastního pupku"."*(**4**) Dokument i fotografická reportáž se, jako druh fotografie, cítí nejlépe v tištěné podobě. Důležitou podmínkou pro takovouto fotografii je předvedení se co největšímu počtu diváků, tedy publikace. V PLR, stejně jako v jiných státech komunistického bloku, vládla cenzura, která nejednou vymezovala kvalitu, styl a hlavně obsah otištěných fotografií. Bylo blokováno mnoho pro vládu nevýhodných zpráv, nebo zpráv rozporných s oficiální vzezřením státu. Anna Musiałówna říkala: *„Nebylo možné se bezprostředně vládě vysmívat, ale o to nejde. Je přece možné ukázat na lidech, ukázat na ulici, co se v zemi děje. Stačilo udělat „ulici" a prošlo to. V roce 1976 vznikl materiál typu „Aborcja" (Potrat). Přišli za mnou, abych zaranžovala nějaké snímky, je to teď takové běžné, že mladé studentky často chodí na potraty. Řekla jsem, že si nebudu hrát na ilustrační snímky. Více než rok jsem bez přestávky hledala k tomu tématu přístup."*(**5**) Cenzura materiál akceptovala s jednou malou opravou týkající se velikosti posledního snímku ukazujícího mrtvý plod, a šlo to do tisku. Další příhoda se zdá být ještě zajímavější. Všechny vydávané časopisy procházely tzv. „bílým domem" – Biuro Prasy (Tisková kancelář). Právě tam se někomu ty snímky nelíbily a s okamžitou platností byl zastaven tisk. Anna Musiałówna dodává: *„Už nebylo možné couvnout, část samozřejmě zachytili, ale celkově už bylo pozdě. Další den přišel dopis z „Biura Prasy", ale cenzor na to dal razítko! Takže jsem za to nemohla dostat odměnu, nebylo možné otisknout*

dopisy čtenářů a bylo třeba se jim omluvit. Mně suspendovali, takže jsem nemohla tisknout a suspendovali také šéfredaktora. (...) Ale celkově to nebylo zas tak hrozné. Jednoduše tak bylo třeba žít a hotovo. Později jsem publikovala pod jiným jménem, tak měsíc, dva a pak na to všichni zapomněli a všechno bylo v pořádku a vrátilo se to do starých kolejí."(**6**) Můžeme říci, že se to tak nějak počítalo do rizika povolání.

Poté, co byly pro Polsko a střední Evropu historické stávky v Gdaňsku ukončené podpisem srpnové dohody (tzv. *Srpen ´80*), vykročila reportáž ze stránek tisku a začala být v širším rozsahu prezentována formou výstav a přehlídek. Tímto způsobem bylo možné ukázat širší veřejnosti velké množství snímků z různých důležitých momentů Polska. Reportáž a fotografický dokument se tak ocitli v galeriích, což u mnoha lidí včetně kritiků umění a teoretiků fotografie způsobilo zvýšení zájmu. *„Dokument začal okamžitě plnit roli, jakou už delší dobu neplnil. Objevily se zároveň výstavy věnované tragédii z prosince 1970, stejně jako úspěšné stávce v srpnu 1980, objevily se soubory věnované událostem z června 1956 v Poznani, fotografie začala být předmětem veřejného zájmu všech, jako jeden z prvků formulujících naše myšlenky o poválečných osudech naší společnosti."*(**7**)

Jednou z nejdůležitějších výstav fotoreportáže v Polsku byla výstava s názvem *„Wydarzenia, dokumenty z historii"* (Události, dokumenty z dějin) z roku 1981. Byla to ohromující expozice poprvé zveřejněných fotografií ukazujících politické události v Polsku v letech 1956, 1968, 1970, 1976 a 1980. Navštívila mnoho polských měst. Měla největší návštěvnost a největší úspěch ze všech polských výstav fotografií, jaké kdy byly prezentovány.

V listopadu 1980 se uskutečnila výstava *„Sierpień ´80"* (Srpen ´80) jako souhrnná práce autorů: Sławomir Biegański, Erazm Ciołek, Witold Górek, Adam Hayder, Krzysztof Jakubowski, Stanisław Markowski, Jan Mork, Grzegorz Nawrockiego, Bogusław Nieznalski, Maciej Olecki, Janusz Rydzewski, Mirosława Stępniaka, Włodzimierz Wasyluk, Mirosław Zabiełło. Byla zásadním fotografickým shrnutím těchto důležitých událostí v dějinách Polska. Ryszard Kapuściński napsal: *„Fotografie na této výstavě se řadí do kategorie děl, které jsou produktem nejen samotné kronikářské píle, ale také prožíváním daného tématu. To rozhoduje o jejich hodnotě, to dává zvláštní hodnotu shromážděným pracím, celé výstavě – konkrétně hloubku lidského vyprávění o hledání pravdy a důstojnosti."* (**8**)

Další důležitou událostí byla *„1. Ogólnopolski Przegląd Fotografii Socjologicznej"* (1. Celonárodní přehlídka sociologické fotografie) v Bielsko-Bialé z roku 1980. Přehlídka byla zor-

ganizována jako odvážná akce. Konaly se tři hlavní výstavy a několik doprovodných. Bylo také zorganizováno čtyřdenní symposium s deseti referáty. Zúčastnily se ho takové osobnosti jako Zbigniew Dłubak, Urszula Czartoryska, Sławomir Magala a Andrzej Ziemilski. Celkový dojem byl podpořen vytištěním poměrně kvalitních katalogů a materiály ze sympozia měly být tištěné v podobě větších publikací. Barbara Kosińska při popisu této události v druhém čísle čtvrtletníku Fotografia z roku 1981 poznamenává, že se akce neobešla bez organizačních problémů. Především samo sympozium trpělo špatnou a chaotickou organizací. Jednou z chyb byla neexistující otevřená diskuze, která by dovolila položit důležité otázky týkající se společenské fotografie tehdejší doby. Vše zůstalo pouze v diskuzích kuloárových.

Mezi výstavy, které se konaly v rámci *„Přehlídky"*, patřila např. expozice *„Z perspektywy lat"* (Z perspektivy let), *„Dokument czasu"* (Dokument času) nebo *„Nowe aspekty fotografii socjologicznej"* (Nové aspekty sociologické fotografie). Můžeme jen litovat, že koncepce *„Přehlídky"* způsobila, že prakticky v každém případě byl výběr prací omezen pouze na pozvání jednotlivých autorů. To se stalo i v případě výstavy *„Z perspektywy lat"*, která prezentovala přínosy polské fotoreportáže v letech 1945–1970. *„Byl pozván určitý počet autorů v těch letech působících a tvořících, kterým byla dána úplná volnost při výběru snímků," napsal kurátor Jan Kosidowski. Jediným omezením byla velikost výstavního prostoru. Takovou, i když trochu spornou koncepci, by bylo možné přijmout, kdyby se však v onom „autorském výběrovém klíči" nezapomnělo na několik důležitých jmen tehdejší doby (...). Kurátor výstavy „Dokument czasu" (období 1970–1980), Mariusz Hermanowicz, v úvodu katalogu sice přiznal, že „bohužel nebyli pozváni všichni lidé zajímající se o tento druh fotografie a mající výsledky hodné pozornosti, ne všichni oslovení ovšem souhlasili s účastí, někteří byli znechuceni příliš malým prostorem k prezentaci svých prací (2 m2 výstavní plochy pro jednoho autora)."*(**9**) Barbara Kosińska také píše, že volba autorů se jí zdá poměrně jednostranná. *„Výrazně byli preferováni ještě příliš mladí autoři, mezi nimi mnozí spojení s tiskem. Bylo je však možné poznat jako neodbytné, všímavé pozorovatele společenských jevů, kteří zároveň demaskují zlo stejně jako životní hranice, a stejně tak jako i těžkou lopotu obyčejné každodenní existence."*(**10**)

Tyto výstavy byly doplněny o ukázku etnické i inscenované náladové fotografie XIX století. Vznikl tak rozsáhlý materiál, který ukazoval, že společenská fotografie nebyla náhlou explozí způsobenou zájmem o toto téma, ale má své hluboké kořeny, které bezprostředně nemusejí souviset s fotografickou reportáží.

Když pomineme několik nedostatků *"Přehlídky"*, můžeme říci, že zde bylo prezentováno mnoho kvalitního materiálu, jako např. unikátní počin v polské fotografii *„Zapis sociologiczny"* (Sociologický zápis) Zofie Rydet nebo snímky Sławomira Biegańskiego *„Sierpień ´80"*. Přehlídka poukazuje také na to, jak moc pružné muselo být prostředí fotografů, soustředěných kolem společenské fotografie, a jakou mělo sílu prorazit. Podařilo se shromáždit materiál a rozhodnout se pro tak velký úkol ovlivňující zásadním způsobem společenské vnímání, a všeobecně všechno, co se děje v polské fotografii na začátku osmdesátých let. Přehlídka byla už za týden po ukončení sympozia uzavřena cenzurou. Avšak v průběhu těchto několika dní se výstava stala velmi známou, mj. také díky propagaci v médiích, včetně televize.

Mezi důležité události můžeme také počítat výstavu Sztuka faktu – 1970–1980 (Umění faktu – 1970–1980) z Bydgoszczy v roce 1981. *„Komentovala mnoho společensky angažovaných realizací, které nemohly prorazit do oficiálního oběhu. Na výstavě byly mj. snímky Zygmunta Rytki z cyklu „Fotowizja" (Fotovize) a také část monumentálního díla Zofii Rydet s názvem „Zapis Socjologiczny"."* (**11**)

V prosinci roku 1981 se měla ve Staré Galerii ZPAF konat výstava Z kręgu ITD (Z okruhu ITD), představující práci dvanácti autorů. Andrzej Baturo tuto událost popsal slovy: *„Tak nějak na jaře roku 1981 mi do Bielsko-Bialé zatelefonoval Krzyś Barański: Děláme výstavu naší fotografie z okruhu ITD, takové shrnutí sedmdesátých let. Se Sławkem Barańským jsme z nás všech vybrali dvanáct autorů – starých i mladých, kurátorem bude Adam Hyder, katalog navrhne Marek Goebel. Rychle pošli náhled snímku s názvem „Władza bez głowy" (Vláda bez hlavy)."*(**12**) Výjimečný stav předběhl plány autorů. Na výstavu nedošlo. Do dneška se neví, co se stalo s originály prací, shromážděnými na výstavu. Také z 300 kusů již vytištěného katalogu jich zůstalo jen několik.

Kromě výstav, které propagovaly reportáž, byla důležitou událostí konající se pravidelně od roku 1958 soutěž novinářské fotografie. Iniciátory byli *„Centralna Agencja Fotograficzna a Klub Fotografii Prasowej"* (Centrální fotografická agentura a Klub novinářské fotografie).

Po transformacích koncem osmdesátých a začátkem devadesátých let můžeme zaregistrovat několik významných výstav spojených s reportáží z let 1970–1980. Výstava fotografií *„Solidarność – początek drogi. Sierpień 1980–grudzień 1981"* („Solidarita" – začátek cesty. Srpen 1980–prosinec 1981) byla prezentována ve varšavském Národním muzeu v září roku 2005. Na výstavě se sešlo 293 fotografií 47 autorů, z toho 38 z nich bylo z Polské tiskové agentury (Polska

Agencja Prasowa – PAP). Z pohledu společenského života se mnohem zajímavěji jeví výstava s názvem *„Obraz nieoficjalny – fotoreportaż z lat 1970/80"* (Neoficiální obraz – fotoreportáž z let 1970/80), která se konala v roce 2005 a byla zorganizována v rámci Foto Art Festivalu v Bielsko-Białej. Byly vystaveny snímky takových autorů jako jsou Krzysztof Barański, Andrzej Baturo, Piotr Borowicz, Sławomir Biegański, Adam Hayder, Jan Michalewski, Anna Musiałówna, Maciej Osiecki, Krzysztof Pawela, Andrzej Polec, Piotr Rawicki, Tomasz Tomaszewski, Romuald Zielarek. *„O jejich ojedinělosti (fotografie – př.) hovoří nejen to, že byly alternativním obrazem Polska. Ony jsou zvláštním zdrojem informací o tehdejších letech, dokumentem s velkou historickou hodnotou. Tato výstava však není vzpomínkou z dějin fotografie, ale prezentované snímky jsou stále živým příkladem skvělé práce reportéra, odpovědí na současné pochybnosti a tápání dokumentarismu."*(**13**) Další takovou událostí byla výstava *„W kręgu ITD"*, která byla rekonstrukcí výstavy, jenž se konala v prosinci roku 1981 ve Staré Galerii ZPAF ve Varšavě. Byla zorganizována v rámci 10. Krakovské dekády fotografie v roce 2007.

V okruhu „itd“ 4

Jádro *„okruhu ITD“* tvořila redakce tohoto časopisu v čele se Sławomirem Biegańským a Krzysztofem Barańským. Postupně byli šéfy fotografického oddělení. Andrzej Baturo toto období popsal: *„Do konce sedmdesátých let byl oporou našeho „okruhu“ studentský časopis ITD Jen několik z nás v této redakci pracovalo, ale emocionálně jsme byli spojeni všichni (určitě díky Sławkowi Biegańskému – on byl prvním řádným zaměstnancem ITD). Sławek, kterého jsme oslovovali „mistře“, byl naším guru. Byl pro nás starý (před čtyřicítkou!), měl za sebou dvě první místa v soutěžích novinářské fotografie, diplom Akademie výtvarného umění a ohromné charisma.“*(**14**)

Krzysztof Barański, který se po Biegańským stal šéfem fotoreportérů ITD *„dokázal myšlenkou „fotografie drženou ve vládních rukou“ nakazit velkou skupinu mladých adeptů fotografické novinařiny, vedl v redakci něco na způsob školky. Z této školky vyrostli Maciek Osiecký a Krzysztof Pawela, absolutně nejtalentovanější polští fotografové-publicisté.“*(**15**) Anna Musiałówna tehdejší dobu popsala slovy: *„Krzysztof Barański vytvořil kolem sebe takovou atmosféru, že přicházeli lidé z ulice, schopní, mladí, a když měli dobré téma, tak se to zkrátka otisklo. Nevyžadovaly se žádné znalosti, smlouvy. Zkrátka každý z ulice, kdo přinesl přijatelné snímky a měl opravdu zajímavé téma, mohl je publikovat. To vytvářelo kolem této fotografie příznivé klima. Samozřejmě šéfredaktor to akceptoval.“*(**16**) Nelze přesně říci, kolik autorů můžeme počítat do okruhu ITD. Nemůžeme se opírat pouze o řádné zaměstnance týdeníku. Do okruhu určitě patří takové osoby, jako jsou Krzysztof Barański, Andrzej Baturo, Sławomir Biegański, Adam Hayder, Jan Hausband, Andrzej Kiełbowicz, Stanisław Kulawiak, Witold Kuliński, Jerzy Kośnik, Władysław Lem, Piotr Łączyński, Mirosław Makowski, Jan Morek, Anna Musiałówna, Maciej Osiecki, Krzysztof Pawela, Piotr Płaczkowski, Andrzej Polec, Mariusz Wieczorkowski a Krzysztof Wojciechowski. Řádným pracovní-

kem ITD byl také Krzysztof Gierałtowský, avšak specializoval se na portrét. Fotoreportéři udržovali atmosféru skupiny známých a přátel, kteří sdíleli podobný způsob myšlení o fotografické reportáži, ale často pracovali pro různé redakce nebo agentury. *„Kromě ITD jsme pracovali také v mládežnických ilustrovaných týdenících „Na przełaj" a „Razem", a našla se také spousta příležitostných spolupracovníků. Lidé do redakce přicházeli a odcházeli, někteří více či méně legálně cestovali do zahraničí, jiní změnili povolání."*(**17**)

Dokument a fotoreportáž fotografů autorů z okruhu ITD se soustředila zejména na všedního jedince ve společnosti a její šedivou realitu. Nejlépe snad přístup fotografů ze spolku ITD zachycuje citace Macieje Rybińského – člena redakce:

„Svět reportáže ITD je svět Člověka – zapracovaného, zaběhnutého, pobaveného, trpícího. Je to svět morálních pochybností a na druhé straně svět bez reflexe, svět zdánlivě hojné, ale přece jen existence. V našich reportážích chyběly velké události, zprávy, kterými žil svět. Lety do kosmu, válka ve Vietnamu. Neukazovali jsme kriminalitu v New Yorku ani marnivou idylu života na ostrovech jižního Pacifiku. Ukazovali jsme to, co stejně všichni vidí. Lidi, kolem kterých denně procházíme, gesta, s jakými se setkáváme na každém kroku, odraz naší vlastní tváře v zrcadle fotografií."(**18**)

Co víc, fotoreportér se stal aktivním komentátorem toho, co viděl. Tradiční škola týdeníku Świat přikazovala hledat objektivní pravdu ve vyprávění o světě kolem nás. Fotoreportéři ITD *„stavěli sebe do rolí samostatných publicistů, chtěli sami směrovat pozornost čtenáře na problémy, které považovali za důležité."*(**19**) To vede k subjektivnímu hodnocení reality a o kvalitách fotoreportéra nehovoří jen moment a způsob vytvoření snímku, ale také jeho citlivost na společenské problémy, které jsou přece tak často těžko postřehnutelné. Ano, ve fotoreportážích publikovaných na stránkách ITD je plno politických narážek, obsahů skrytých mezi řádky. Plno společenských problémů se objevilo v podobě fotoreportáží intervenčních, nebo poukazujících na problémy, se kterými se musí potýkat běžný člověk. To všechno doplňuje prakticky libovolná forma prezentace fotografie. Právě fotografové rozhodovali o tom, jak má vypadat grafická a editorská úprava snímků. K fotoreportáži patřilo i vše, co s ní souvisí, fotoreportéři v redakci byli velmi samostatní. Samozřejmě se občas muselo udělat něco na speciální objednávku, třeba v podobě stavby ropovodu Družba nebo stranických sjezdů, ale mezi tím bylo publikováno mnoho společenských materiálů.

Fotografie měla rozhodně přednost před textem. Vlastně text se omezoval na název

a jednu až dvě úvodní věty. Často chyběla autorizace snímků. Občas byly doplněny textem, ale pouze proto, aby byl lépe popsán nějaký problém. Prakticky pokaždé měl fotoreportér k dispozici celou dvojstranu. Velký formát listu byl často využíván k prezentaci jedné fotografie jako průvodního motivu. Takto získaný dojem je ohromný. Ostatní snímky jsou často pouhým doplněním, které nás má pouze ujistit o autorových intencích. Je třeba se také zmínit o dobré kvalitě tisku. Jiné časopisy většinou neměly tolik štěstí jako ITD a autoři v nich publikující často vzpomínají na modrou barvu (jiná k dispozici nebyla) a recyklovaný papír.

Mezi fotografy také vládl specifický druh solidarity. Když jeli společně na nějakou reportáž, společně ji pak publikovali a společně signovali všechny fotografie. Nemělo význam rozlišovat, čí která fotografie je. Dělalo se to tak: *„Téma, které zpracovaly dvě osoby, se vzalo a vybíral se z toho ten nejlepší materiál a vůbec nikoho nenapadlo řešit, kdo je autorem kterého snímku. To nemělo žádný význam. (...) Rozdělili se rovným dílem o peníze za zpracování materiálu a bylo po problému."*(**20**) Nejdůležitější byl příběh na snímcích, jen to se počítalo.

Fotoreportáž ITD a společenská a politická realita v roce 1981

5

Reportáž okruhu ITD se stala zrcadlem odrážejícím realitu lidového Polska. Nejenom, že odrážela jeho šedivý obraz, ale navíc si jako cíl stanovila rozhodný komentář tohoto obrazu. Fotograf tedy nejenže musel umět dobře pozorovat realitu a hledat v ní témata, ale musel mít na dané téma svůj vlastní názor. Musel být výstižným pozorovatelem a od začátku do konce přesně vědět, co a jakým způsobem chce říci. Jedním z příkladů je reportáž *„Atmosfera"* (itd - 1 III 1981, č. 9 (1058)) Andrzeje Kiełbowicze a Mirosława Makowského.

Tento materiál tvoří soubor snímků vytvořených ve varšavských ulicích v únoru 1981. Na první pohled tu panuje totální chaos. Snímky jsou nečitelné, překrývají se a zdají se být chaoticky rozházené. V tom všem však, při analýze dalších fragmentů obrazu, skutečně můžeme vyčíst atmosféru roku 1981. Ve státě vládlo politické napětí, byl nedostatek základních potravin, hospodářství přestávalo normálně fungovat. Všechno se to mísilo s životem obyčejných lidí, kteří se zdají být v tom chaosu nejdůležitější. Možná je to příliš ostrý příklad, ale ukazuje, jak daleko se mohli posunout fotografové v interpretaci a editaci snímků. Je vidět, že se nebáli experimentovat. Způsob prezentace snímků se sám o sobě stal komentářem k realitě.

Polecamy
TO CO
Podpisane
nie znaczą
być
zmazane

„Atmosfera“ itd - 1 III 1981, č. 9 (1058)

Fotoreportáž Stanisława Kulawiaka *„Goździk raz!"* (Karafiát, jednou!) uveřejněná (8 III 1981, č. 10 (1059)) má trochu klidnější povahu, ale netýká se stejně významných záležitostí.

vJeden velký snímek zabírá dvě stránky. Doplňujícím malým snímkům na pravé straně dominují postavy hrdinek oslavy Dne žen. Na snímcích je vidět jejich těžká každodenní práce. Těžko můžeme očekávat, že květina a tabulka čokolády budou dostačujícím projevem uznání. Kontrast vycházející z tématu reportáže byl podtržen výběrem a rozložením snímků. Autoři jednoznačně upustili od prezentace snímků v podobě alba a zaměřili se na formu více exponující obsah. Příběh v ní obsažený je velmi čitelný. Velmi důležité je, že tyto snímky jsou zachyceny objektivem sedmdesátých a osmdesátých let. V PLR byly všechny světské svátky typu Dne matek, Dne žen nebo také Svátku práce kontrolované systémem s náležitou pečlivostí. Každá žena, ať už pracovala v kanceláři, v továrně nebo kuchyni, dostávala skromný dárek. Mělo to ukázat, jak hodně to PLR zajímá a jak se stará o své občany. Všechny tyto snahy se v kontextu těžké práce hrdinek reportáže stávají směšné. Podsouvá to otázku, zda svátek žen něco v jejich životě mění. Zda se systém snaží něco pozitivně změnit v životě svých občanů? Nesmíme zapomenout na chybějící dodávky potravin nebo jiných životně důležitých komodit. Šedivý člověk je zobrazen v groteskní, avšak smutné situaci.

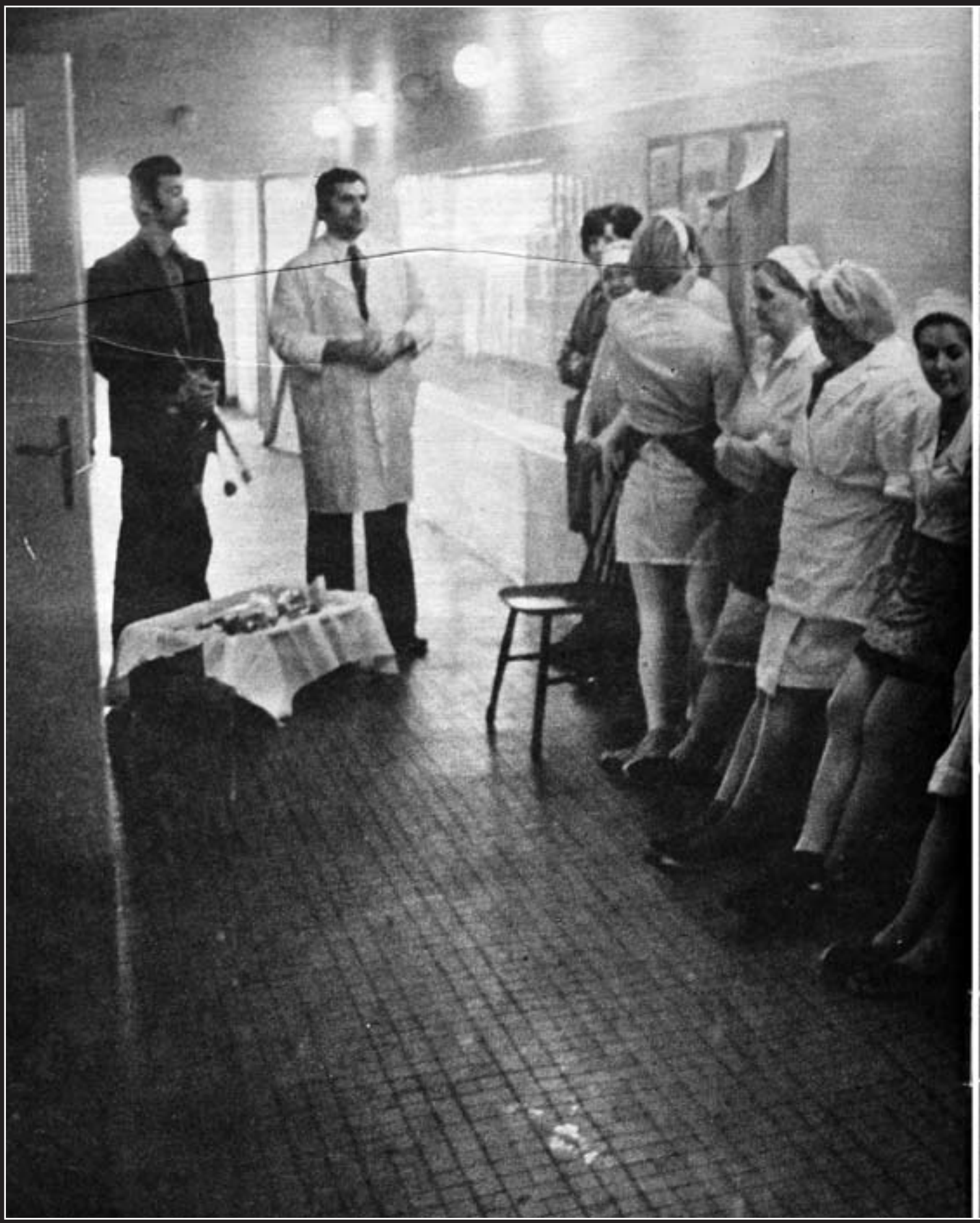

GOŹDZIK RAZ!

FOTOREPORTAŻ STANISŁAWA KULAWIAKA

„Karafiát, jednou!“ itd - 8 III 1981, č. 10 (1059)

Dalším materiálem, který stojí za zmínku, je *„Rachunek sumienia"* (Účtenka svědomí) Mariusze Wieczorkowského z roku 1976. Snímky vznikly v době stávek v Ursusu, Radomi a Płocku, způsobených radikálním zvýšením cen potravin. Konečná bilance hovořila o téměř 2 500 zadržených a skoro 900 soudních žalobách. Reportáž zachycuje demonstrace na podporu Lidové vlády ve Varšavě na Stadionu desetiletí. Na tomto materiálu je zásadní, kromě samotného obsahu, také datum zveřejnění: 28 VI 1981 č. 26 (1075).

Fotoreportáž ležela v šuplíku více než pět let. Autor kritizuje demonstrace pro podporu dělané jen na objednávku strany, na oko. Reportáž vyjadřuje pouhých pět snímků, začíná člověkem v davu, který drží transparent se státním znakem Polska. Muž vypadá, jako by ho nesl z donucení. Je vidět, že i on i lidé, kteří jsou kolem, pochodují bez emocí. Ze snímku je cítit atmosféra rutiny. Wieczorkowský na dalších dvou snímcích ukazuje obraz stadionu plného lidí, ale s prázdnou tribunou, na které byl připevněn jeden z transparentů na podporu. Celek je zakončen reprodukcí útržku z novin z roku 1976, který je lživou odpovědí vlády PLR na stávky. Známe-li realitu poloviny sedmdesátých let, víme, že takové demonstrace byly svolávány. Zveřejnění reportáže v roce 1981 nám však podsouvá myšlenku, že mezi těmi, kteří sedí na zaplněném stadionu, sedí i ti, co tam nemuseli být. Autor nabádá, aby si každý vystavil účet svého vlastního svědomí.

RACHUNEK SUMIENIA

FOTOREPORTAŻ
MARIUSZA WIECZORKOWSKIEGO

„W czerwcu 1976 r. doszło do ostrych protestów wobec zamierzonej podwyżki cen wielu artykułów, podwyżki niewłaściwie przygotowanej, nie popartej rzetelną konsultacją społeczną i nie przewidującej sprawiedliwej rekompensaty. Kierownictwo nie wyciągnęło z tych wydarzeń żadnych wniosków..."

z „Założeń programowych na IX Nadzwyczajny Zjazd PZPR"

Zdjęcia zostały wykonane w Warszawie, 28 czerwca 1976 roku.

„Účtenka svědomí“ itd - 28 VI 1981, č. 26 (1075)

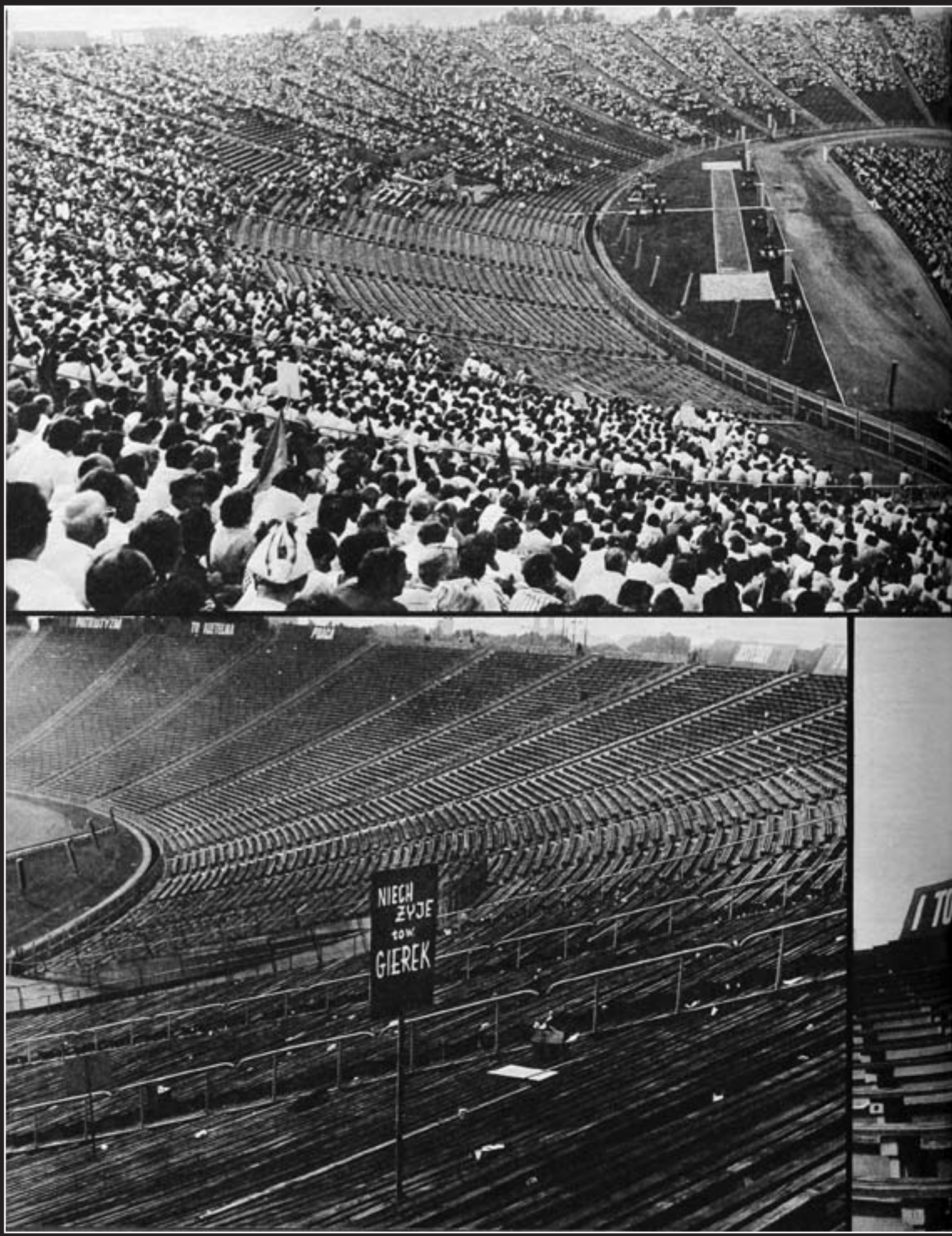
NIECH
ŻYJE
tow.
GIEREK

podkreślano — nasze wspólne dobro, które wymaga nieustannej dbałości obu stron, wzajemnego zaufania, spokoju i powagi, w klimacie rzeczowej konstruktywnej dyskusji. Jest to niez-

Najważniejsze sprawy narodu

OBURZENIE, potępienie, gorący protest, twarde robotnicze „nie" dla awanturnictwa, dla burzycieli porządku społecznego, dla niszczenia naszego społecznego majątku — oto odpowiedź na Radom i Ursus, na brutalne zakłócenie atmosfery konsultacji. „Nie możemy się z tym pogodzić, nie możemy tolerować demolowania wspólnego domu — mówił jeden z uczestników wiecu w FSO na Żeraniu. Potrafimy obronić nasz wspólny dorobek i dobre imię Polski".

Załogi zakładów pracy, robotnicy, ludzie pracy z całego kraju wyrażają na wiecach pełne poparcie dla polityki partii i Pierwszego Sekretarza KC — tow. Edwarda Gierka, dla rządu PRL — z premierem Piotrem Jaroszewiczem. Wyrażają swoje stanowisko wobec najważniejszych spraw narodu. Chodzi o naszą wspólną sprawę — o kraj i jego przyszłość, chodzi o naszą indywidualną i zbiorową pomyślność, o umacnianie rzetelną pracą, pozycji Polski w świecie. „Dobrobyt, bezpieczne życie, przyszłość Ojczyzny, tworzymy wspólnym zbiorowym trudem — mówiono w hucie „Warszawa". Trudu tego potrafimy bronić w sposób odpowiedzialny i stanowczy".

Opinia klasy robotniczej, załóg zakładów pracy i instytucji jest potwierdzeniem dojrzałości politycznej, znajomości społeczno-gospodarczych mechanizmów rozwoju kraju, ekonomicznych konieczności i uwarunkowań.

W wypowiedziach na wiecach, a także w depeszach i listach przesyłanych do KC, ludzie pracy podnoszą problem zmiany cen artykułów żywnościowych i cen skupu płodów rolnych. Traktują go jako trudny, ale konieczny do rozwiązania, jako problem uregulowania wzajemnych stosunków między producentem artykułów rolnych a konsumentem. Dowodzi to zrozumienia i poparcia dla motywów i intencji rządowego projektu.

W wypowiedziach podkreśla się przeświadczenie o nieodzowności przebudowy struktury cen, potwierdza się słuszność decyzji o gruntownym rozpatrzeniu wyników społecznej konsultacji, która wzbogaciła rządowy projekt o cały szereg cennych wniosków, uwag i propozycji ludzi pracy, a zarazem wyraża się opinię, że konsultacje dają podstawę do wprowadzenia projektu w życie.

Równocześnie uczestnicy wieców i autorzy listów i depesz wyrażają zdecydowany protest i potępienie dla tych wszystkich, którzy zakłócili normalny tok konsultacji, doprowadzili do awantur i karygodnych ekscesów. „W Radomiu i w Ursusie — mówiono na jednym z wieców — awanturnicze elementy podszywające się pod klasę robotniczą

(DOKOŃCZENIE NA STR. 3)

poniedziałek 28.VI.1976 r.

„Účtenka svědomí" itd - 28 VI 1981, č. 26 (1075)

fot. Włodzimierz Kowaliński

Jiným důležitým materiálem zveřejněným v ITD (21 IV 1981 č. 25 (1074)) byly snímky Andrzeje Florkowského, Mieczysława Adamského a Włodzimierze Kowalińského z událostí v Poznani v roce 1956. V červnu dochází k nepokojům způsobeným zvýšením pracovních norem a zároveň snížením mezd. Stávkuje pět velkých závodů. Do lidí v průvodech vláda rozkázala střílet. Zahynulo 74 osob a několik set je raněných. Zahynuli také policisté a vojáci. Všechno končí represemi vůči stávkujícím a jejich rodinám. Snímky dříve nepublikované byly doplněny několikastránkovým textem.

Materiálů s politickým obsahem bylo v ITD rozhodně víc. Jak jsem se již dříve zmínil, začátek osmdesátých let je bohatý na události se společenskou a politickou tématikou. V celém ročníku časopisu najdete materiály typu *„Polak z Polakiem"* (Polák s Polákem) Jana Morka (8 II 1981 č. 6 (1055)), vyprávějící o návštěvě Lecha Wałęsy na audienci u Jana Pavla II, *„Grunt"* (Grunt) (31 V 1981 č. 22 (1061)), Andrzeje Kiełbowicze a Krzysztofa Wojciechowského hovořícího o registraci svazu vesnické Solidarity. Typickým materiálem tohoto typu je také *„Odsłonięcie"* (Odhalení) (4 1 1981 č. 1 (1050)), Wojciechowského – zpráva z odhalení pomníku zabitým dělníkům z loděnice během stávek v roce 1970. Jak je vidět, fotografie v ITD z roku 1981 se aktivně účastnily diskuzí o PLR, vládě a Solidaritě. Najdeme tam tedy snímky ze sjezdů Solidarity, ale také portréty ze sjezdu PZPR. I přes to všechno mám však dojem, že publikované snímky ukazují hlavně obyčejného člověka. Viditelné je to zejména na snímcích fotoreportáže *„Jak?"* (Jak?) (15 III 1981 č. 11 (1060)) Jana Morka, který vedle sebe staví záběry zamyšlených a unavených představitelů Solidarity a PZPR. Pohlédneme-li na tuto reportáž v kontextu bezvýchodné politické situace počátku osmdesátých let (obvyklé rozdělení jak v Solidaritě, tak v ostatních stranách), vidíme obyčejné lidi, kteří i kdyby hned chtěli pomoct, tak nejsou schopni nic udělat. Ukázalo se, že dokonce i tam nahoře je obyčejný člověk.

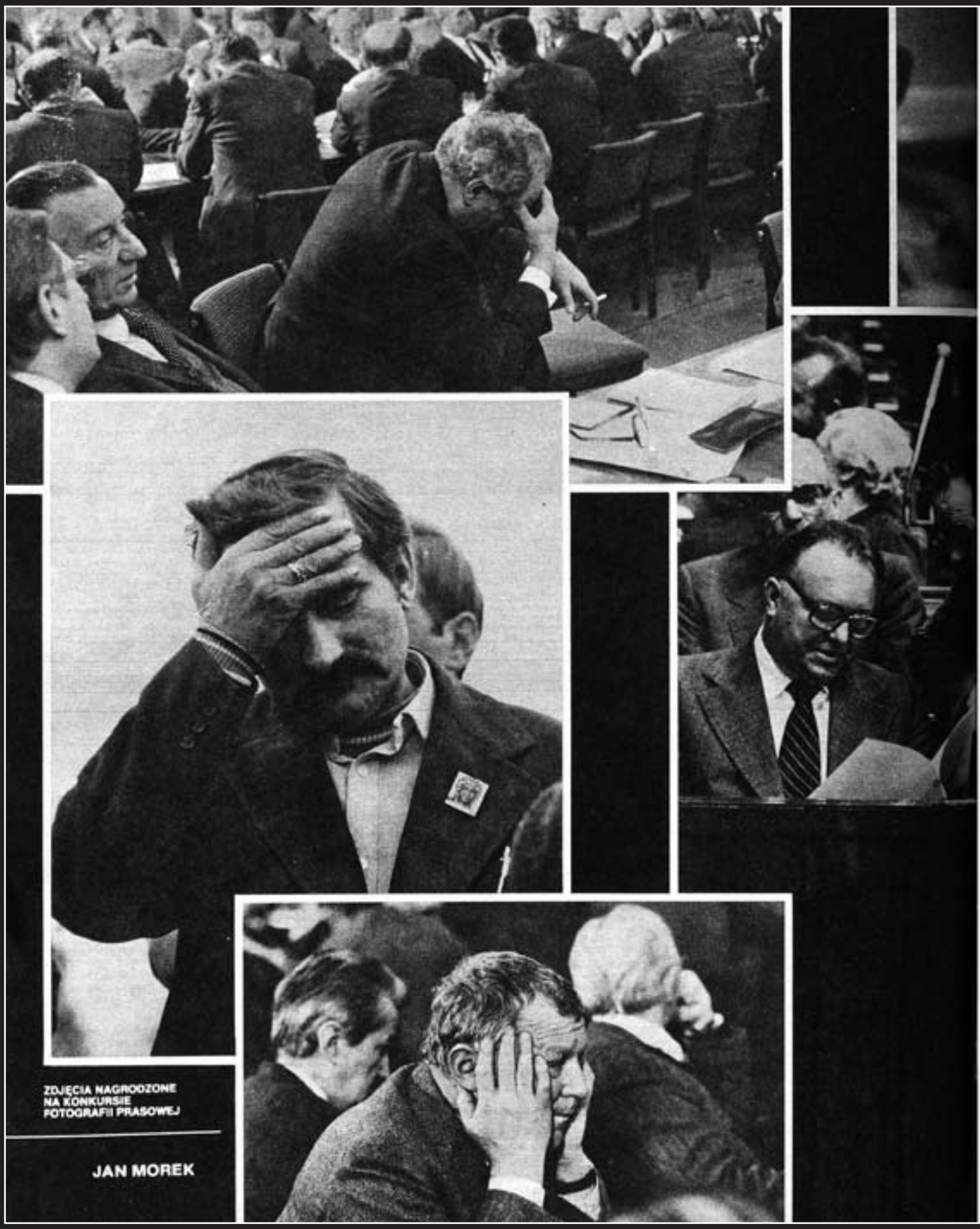

ZDJĘCIA NAGRODZONE
NA KONKURSIE
FOTOGRAFII PRASOWEJ

JAN MOREK

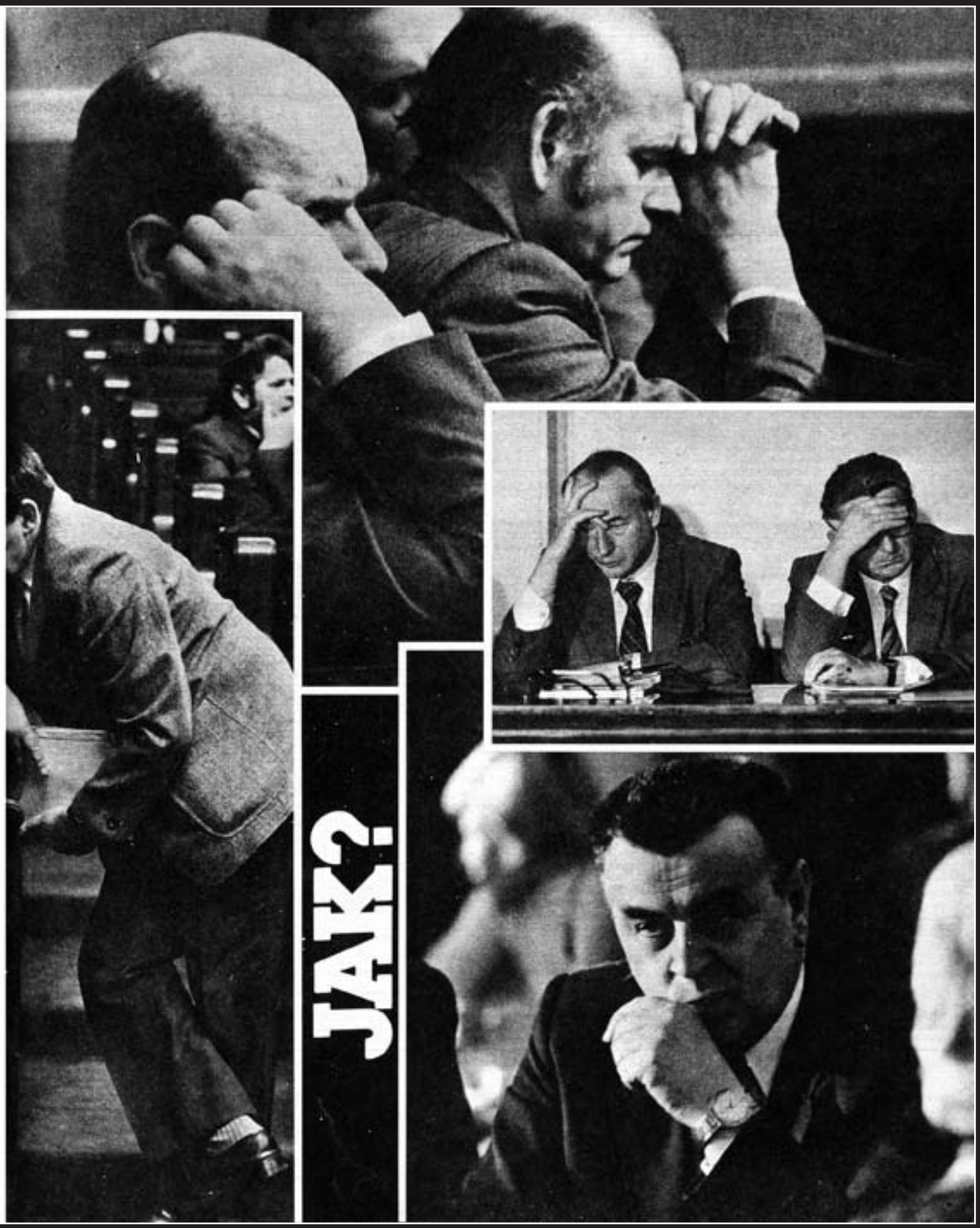

„Jak?“ itd 15 III 1981 č. 11 (1060)

Velké množství publikací spojených s politickými událostmi nezpůsobilo žádné snížení zájmu reportérů ITD o každodenní záležitosti. Prozkoumávali společenské problémy, kritizovali neduživou všednost. Krzysztof Pawela ukázal jednu z těchto záležitostí ve fotoreportáži *„DNO"* (Dno) (5 IV 1981 č. 14 (1063)).

Snímky ukazují dav lidí, kteří se chtějí dostat do oken podniku Rádio-televizní služby (Zakładzie Usług Radiowo – Telewizyjnych), kde se obchodovalo s alkoholem. Agresivní lidé se mezi sebou tlačí, chtějí koupit co největší množství vodky. *„Snímky byly vytvořeny 13. března roku 1981. O den později bylo zavedeno radikální zvýšení cen alkoholu. Copak opravdu fotoreportáž ztratila na aktuálnosti?"* napsal Krzysztof Pawela. Pawela ukázal problém, který otřásl základy polské společnosti. Vidíme ponížení a tragédii. Hrdinové snímků si toho nejsou vědomi. Jsou šťastní, když se jim podaří koupit levnější alkohol. Zklamáni, když se jim to nedaří, bojují, jako by šlo o život. Copak se dá ve vodce najít štěstí? Jak je vidět, pro mnohé z nich ano. Pro mnohé z nich je to smysl života, pro Pawelu je to dno.

DNO

TAŻ KRZYSZTOFA PAWELI

wykonano 16 marca tego roku. Dzień poz
ono radykalną podwyżkę cen alkoholu
reportaż stracił aktualność?

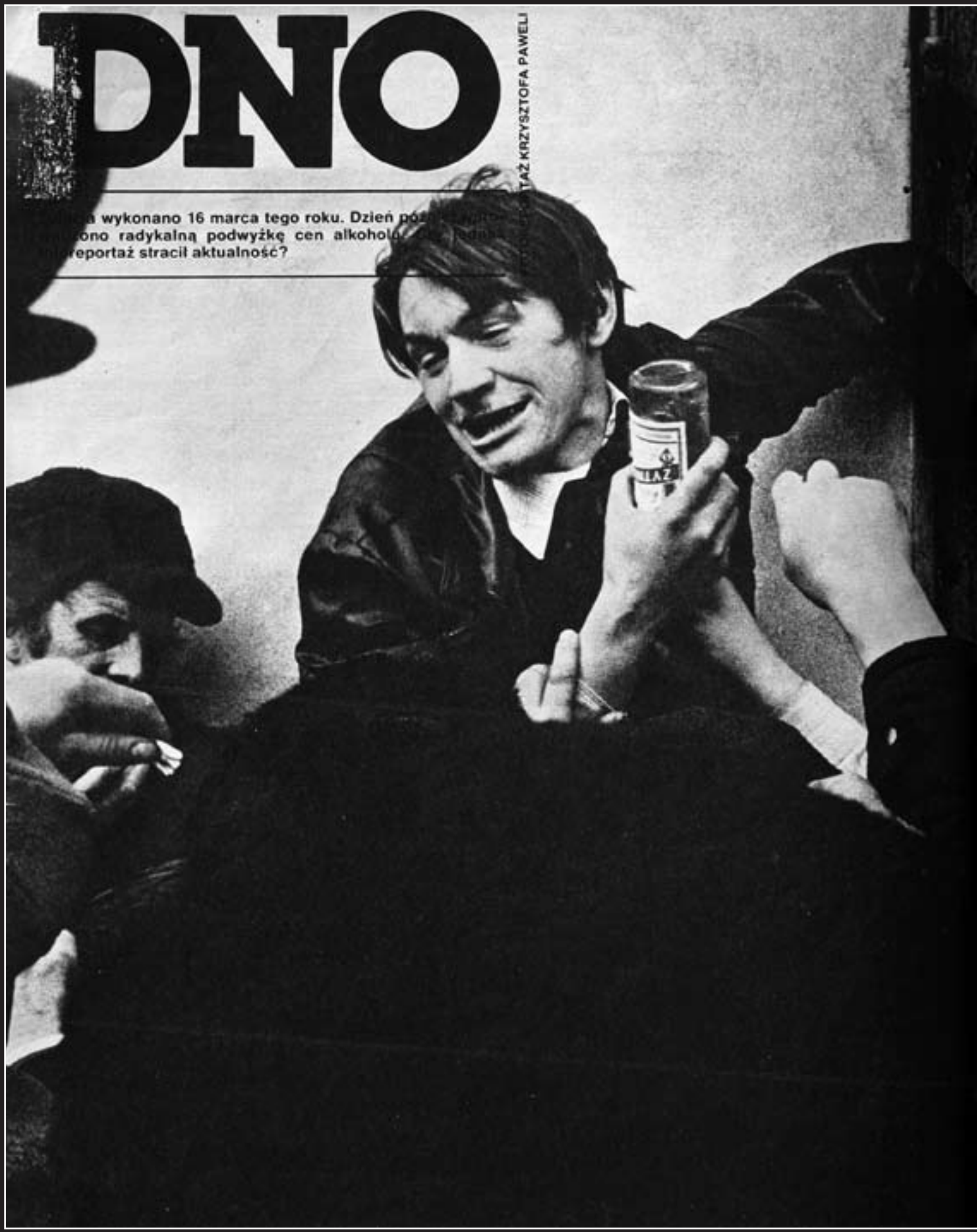

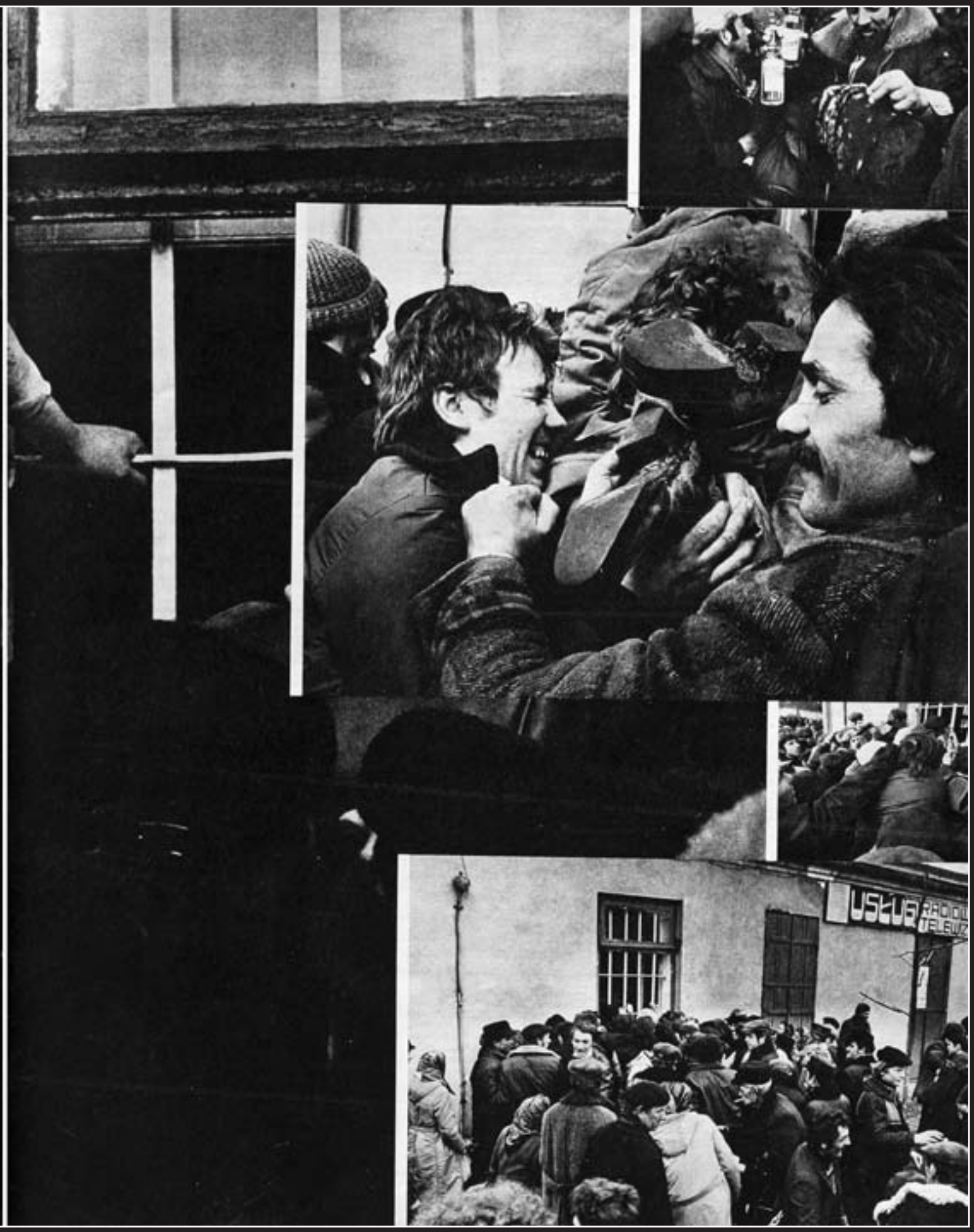

„Dno“ itd 5 IV 1981 č. 14 (1063)

Na druhou stranu *„Matka Polka"* (Matka Polka) (9 VIII 1981 č. 32 (1080)). Adama Haydera je uceleným příběhem o životě žen.

Hyder doprovází Polky v různých situacích. Jsou to ženy těhotné, v nemocnici i doma. Ty snímky nejsou tak výrazné jako *„Dno"* Krzysztofa Paneli. Ukazují však střízlivost autorových myšlenek. Mnohé ze situací na snímcích jsou šedivou všedností vytaženou na povrch. Pro nás je lehké vnímat patologičnost těchto jevů, z perspektivy dobře zásobeného obchodu na každém rohu. Pro Haydera to byl „normální svět". On si také musel kvůli lecjaké věci vystát frontu. Dokonce jsme si nevšimli, že se hranice mezi tím, co chceme považovat za normální a realitou časem ztrácí. Ta střízlivost myšlenek charakteristická pro fotografy ze spolku ITD je v podstatě společenským svědomím, o kterém jsem se již zmínil dříve. Stačilo jen stoupnout si trochu stranou a fotoaparát sám obnažoval patologii všednosti PLR. Jaký život měla Matka Polka v PLR? Zcela určitě těžký. První fotografie dává naději, ukazuje štěstí, radost. Poslední, ukazující frontu, rozprášila veškeré pochybnosti.

„Matka Polka“ itd 9 VIII 1981 č. 32 (1080)

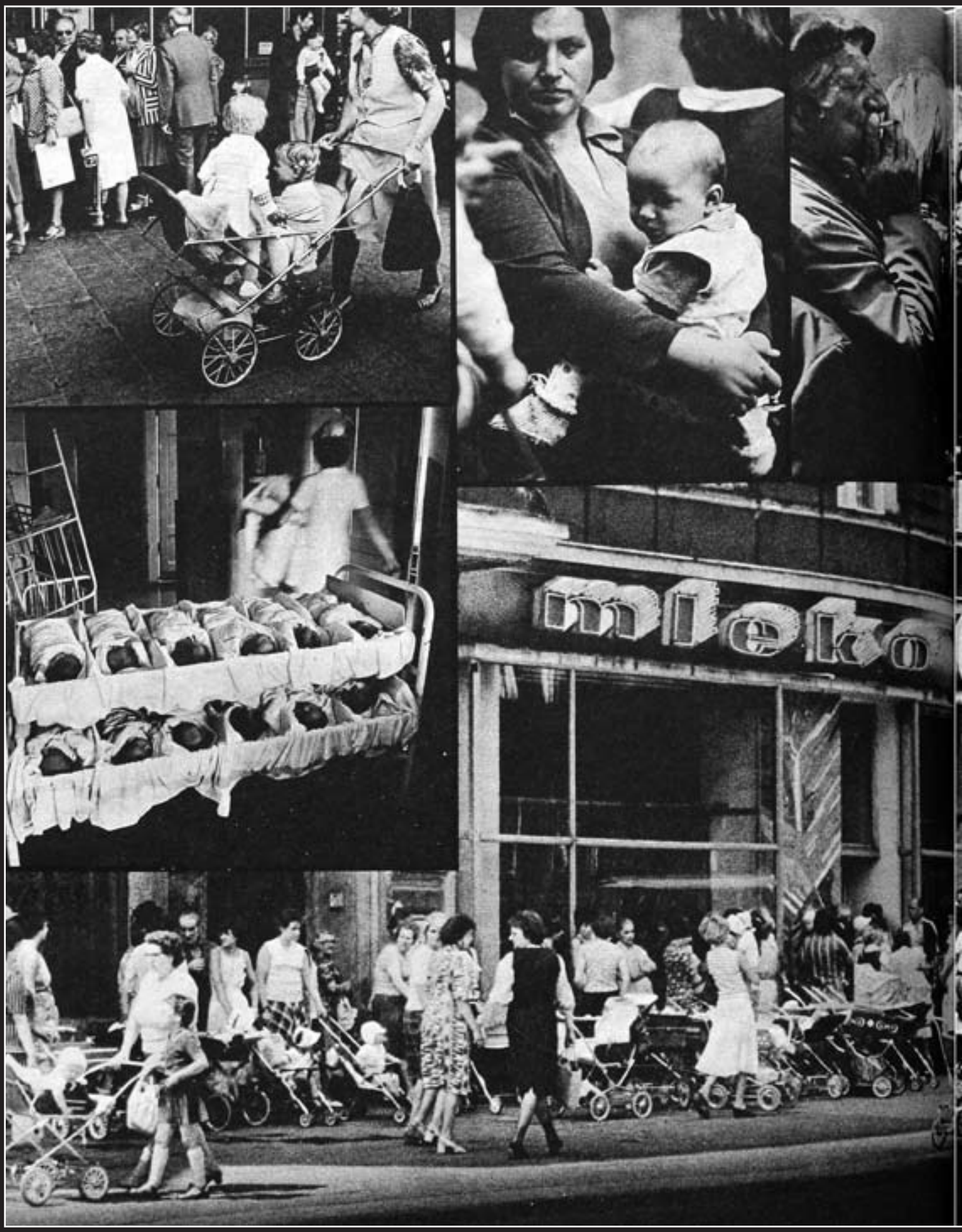
mleko

„Matka Polka“ itd 9 VIII 1981 č. 32 (1080)

Jiná reportáž Adama Haydera se jmenuje *„Obecni"* (Přítomní) (10 V 1981 č. 19 (1068)). Tentokrát byla fotografie spojená s větším množstvím textu. Materiál má intervenční charakter. Reportáž byla realizována v rehabilitačním ústavu „Stocer" v Konstancině (malém městečku uprostřed Polska), který byl v té době jedním z největších pracovišť tohoto typu. Byl také jedním z nejvíce zanedbaných. Děravá zatékající střecha, stálý nedostatek peněz a obrovské množství pacientů různého věku, a hlavně dětí. Text hovoří o problémech tohoto střediska, ale také o situaci postižených v Polsku. Snímky představují každodenní život na dětském oddělení. Je tu viditelná trocha radosti, smutku, boje s všedností. Zarážející je to, že jak čteme, podmínky pro postižené osoby v PLR jsou katastrofální. Všechno začíná fotografií malého dítěte držícího se speciální ohrádky, které hovoří s rehabilitační sestrou. Chybí tady perspektiva vzdělání a získání dobrého zaměstnání. Chybí perspektivy normálního fungování ve společnosti, ve které má čtvrtina lidí zdravotní problémy vyžadující rehabilitaci. Ti lidé jsou zde přítomni i přes to, že si jich nikdo nechce všimnout. Autoři reportáže vidí to, co se ještě stále zdá být aktuální. Mnoho společenských témat zachycených v těchto reportážích získává univerzální hodnotu. Víme, že se snímky týkaly určité situace. Avšak když se na ně podíváme nyní, sami o tomto problému začínáme přemýšlet.

OBECNÍ

FOTOREPORTÁŽ ADAMA HAYDERA

„Přítomní“ itd 10 V 1981 č. 19 (1068)

OBECNI

Według Raportu Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość" – ponad 4 miliony osób w wieku produkcyjnym, do 65 roku życia, wymaga opieki rehabilitacyjnej, z czego połowa – potrzebuje ciągłego postępowania usprawniającego. Wszystkie ośrodki rehabilitacyjne w kraju dysponują tylko 6 tysiącami łóżek. Liczba fachowego personelu medycznego jest niewystarczająca (lekarzy ze specjalnością rehabilitacji – w przybliżeniu – jest 370, magistrów wf z tą specjalizacją – 750, techników fizjoterapii – 1800, instruktorów terapii zajęciowej – 200).

Rocznie na świat przychodzi ok. 10 proc. dzieci z wadami genetycznymi i wrodzonymi. Umieralność niemowląt w naszym kraju w ostatnich latach zmniejszyła się; znaleziono sposoby, by utrzymać przy życiu dziecko, które nie rokuje nadziei, że kiedykolwiek będzie sprawne. Takie dzieci wymagają dodatkowej opieki. W zakładach dla głęboko upośledzonych przebywa ok. 18 tysięcy dzieci.

STOCER w Konstancinie, jeden z największych i najbardziej zasłużonych ośrodków, dysponuje tylko 700 miejscami – dla osób dorosłych i dla dzieci. W okresie trzydziestu lat istnienia leczył 79 tysięcy pacjentów, w tym wiele bardzo ciężkich przypadków.

Najmłodsi pacjenci Konstancina to osobny dramat. Prof. Marian Weiss, dyrektor Stołecznego Centrum Rehabilitacji – *Dzieci leżą na łóżeczkach pod silikonowymi drzewami, a budynki, w których przebywają, są w stanie katastrofalnym. Prawie wszystkie dachy przeciekają. Na oddziałach jest 90 procent dzieci w wieku od 2 do 10 lat, które nie kontrolują mechanizmów wydalania, mają duże zniekształcenia, po siedem, osiem, dziesięć operacji. Nie mogę zrozumieć, że instytucja, która tyle może dać i tyle dała społeczeństwu, gdzie pracuje tak bardzo ofiarny personel – nie może otrzymać konkretnej pomocy w zakresie remontowo-budowlanym.*

Ignorujemy potrzeby ludzi niepełnosprawnych.

Inwalida musi liczyć przede wszystkim na siebie, bo my, jako społeczeństwo, niewiele mu pomagamy w stawianiu pierwszych kroków. Zdrowi boją się choroby i inwalidztwa, chociaż życie w każdej chwili może nas w podobny sposób „nagrodzić". W 1979 roku w wypadkach drogowych zginęły 5793 osoby (481 niletnich), a rannych zostało 44875 (w tym 5619 niletnich). Bijemy tu światowe rekordy; nic więc dziwnego, że chociaż w Polsce istnieje 36 zakładów produkujących sprzęt ortopedyczny i rehabilitacyjny – sprzętu tego wciąż brak.

Wśród inwalidów dominuje wykształcenie podstawowe. Na studia dostaje się nikły odsetek niepełnosprawnej młodzieży. Inwalidzi stanowią mniej niż 2 procent studentów. W Polsce istnieje tylko jeden dom studencki, dysponujący ok. 30 miejscami, częściowo przystosowany dla osób ze schorzeniami narządu ruchu.

Zwykle zakłady pracy niechętnie zatrudniają inwalidów, chociaż praca zawodowa jest jednym z najważniejszych etapów rehabilitacji, umożliwia bowiem powrót osób do normalnego życia. Niepełnosprawni podejmują więc pracę w spółdzielniach inwalidzkich.

Ludzie niepełnosprawni to nie tylko ci, którzy stali się inwalidami. To także osoby, które tylko przez pewien czas są niepełnosprawne na skutek przebytej choroby, urazów, złamań. Są to ludzie, którzy czasowo nie mogą wykonywać wszystkich swoich funkcji życiowych.

Liczba osób starszych, po 65 roku życia, wymagających stałej opieki, sięga obecnie trzy i pół miliona. Ponad 40 tysięcy mieszka w domach i korzysta z pomocy ośrodków Polskiego Czerwonego Krzyża. W zakładach opieki społecznej przebywa 65 tysięcy osób, a 15 tysięcy oczekuje w kolejce na swoje miejsce w jednym z zakładów. „Chronników", zajmujących miesiącami szpitalne łóżka (dla których nigdzie nie ma miejsca), jest 10 tysięcy.

W każdym społeczeństwie rozwiniętym, również w naszym kraju, żyje około 25 procent ludzi niepełnosprawnych.

Co czwarty z nas.

M.S.

Adam Hayder

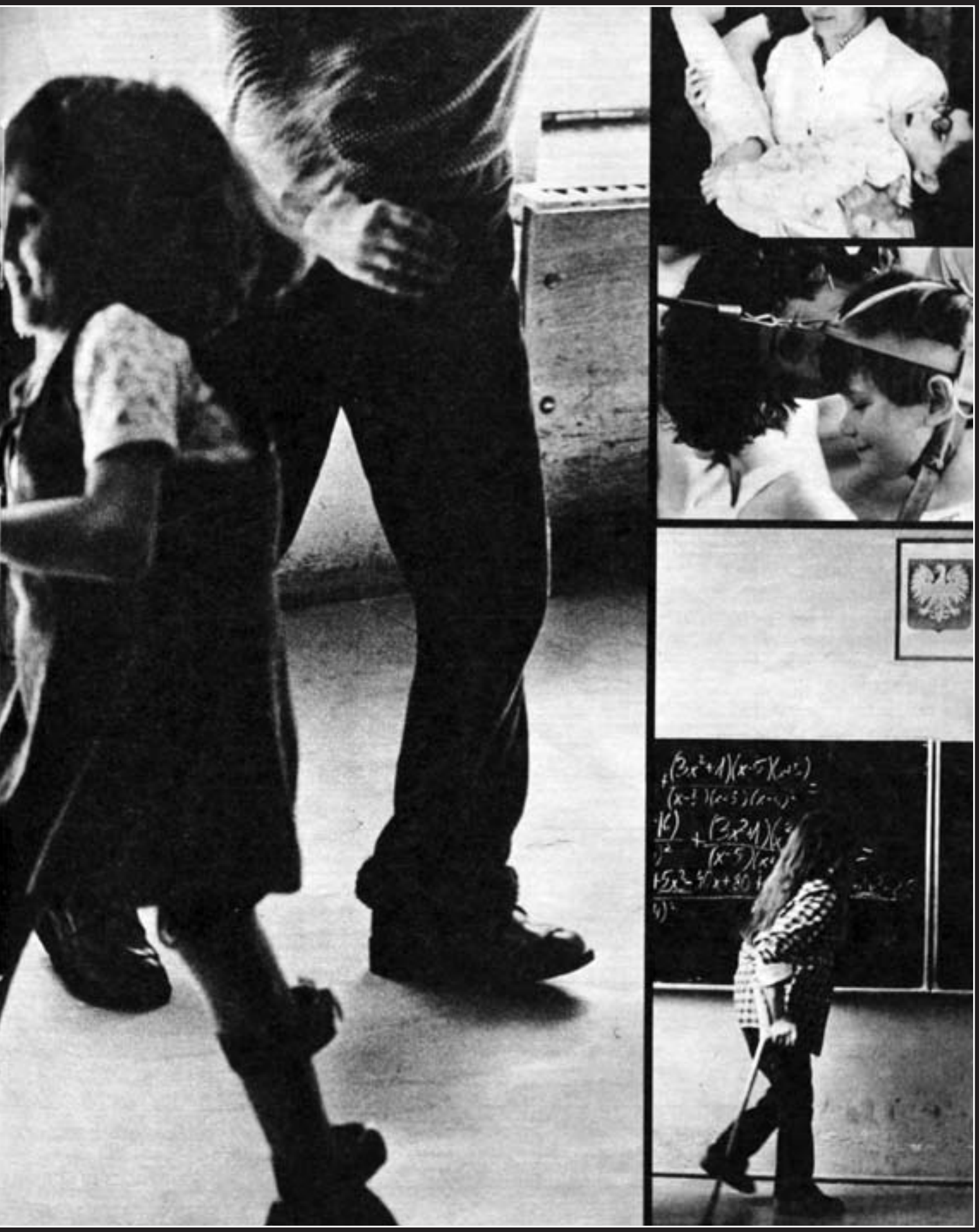

„Přítomní“ itd 10 V 1981 č. 19 (1068)

Další reportáž *„Frutti De Mare"* (Dary moře) (16 VIII 1981 č. 33 (1082)) Krzysztofa Wojciechowského bezprostředním způsobem ukazuje problém znečištění životního prostřední u Baltického moře. Opět jde o materiál, ve kterém snímky zachycují kontrast neutěšeného stavu prostředí s množstvím turistů odpočívajících na pláži. První snímek zachycuje turisty s tabulkou v pozadí, která upozorňuje na nebezpečí poranění. Další dvě stránky ukazují to, co všechno moře vyplavuje. Leklé ryby, ptáky, láhve od oleje. Autor prostřednictvím názvu situaci ironizuje. Sám by nikdy nechtěl odpočívat na takovéto pláži, avšak našli se i milovníci tohoto druhu odpočinku.

„Dary moře“ itd 16 VIII 1981 č. 33 (1082)

Snímky Krzysztofa Paneli a Jana Hausbranta z městečka Karlinek v přímoří se také do jisté míry týkají tématu znečištění. 9. prosince 1980 tam došlo k úniku ropy a následnému požáru. Na městečko obrátil svoji pozornost nejen polský, ale i zahraniční tisk. Došlo k poškození životního prostředí a k rozsáhlému požáru, který trval 35 dní. Po zvládnutí situace a opravách potřebného vybavení byla pravidelná těžba ropy obnovena a celková těžba byla pak ukončena v roce 1983. Existoval sen o velké ropě, ale ložisko nakonec nebylo tak velké. Reportáž nese název *„Pejzaż"* (Krajinka) (1 II 1981 č. 5 (1054)). Záběr – celek dvojstrany vypadá velmi malebně. Vidíme záchranáře v „kosmickém" ohnivzdorném obleku, potemnělé nebe a ohnivý sloup na horizontu. Vizuálně je tento obraz atraktivní. Přesto všechno připomíná něco krásného, krajinku, a přitom je tato situace velmi dramatická.

OSTROŻNIE Z OGNIEM

„Krajinka“ itd 1 II 1981 č. 5 (1054)

Na stránkách ITD se také objevily autorské prezentace zmíněných fotografů. Jako příklad mohu uvést cyklus *„Tak widzę"* (Tak vidím) (8 XI 1981 č. 45 (1093)) Mirosława Makowského. Je to soubor fotografií, subjektivních postřehů z ulice, obrazy z různých událostí z celého Polska. Snímky byly vytvořeny příležitostně. Týkají se různých témat a to, co je spojuje, je subjektivní pohled autora a opět polská, šedivá realita. Makowský se stal zručným pozorovatelem světa, který jej obklopuje. Svůj komentář vyjádřil prostřednictvím fotografie, podobně jako je tomu v případě Andrzeje Polce, který měl také v roce 1981 v ITD svoji reportáž (25 I 1981 č. 4 (1053)). Na svých snímcích ukazuje pro nás významné životní okamžiky – první přijímání a pohřeb. Oba byli všímavými pozorovateli, citliví vůči lidem i situaci, kterou zachycovali.

Zdjęcia zrobiłem w lipcu.
Z całego kraju,
różne sprawy, sytuacje.
Takie, których jedynym
kryterium zestawienia
jest subiektywność,
czyli – jak ja widzę
to coś dookoła.
Żadnej jedności miejsca,
znikoma – czasu.

„Tak vidím“ itd 8 XI 1981 č. 45 (1093) Mirosław Makowski

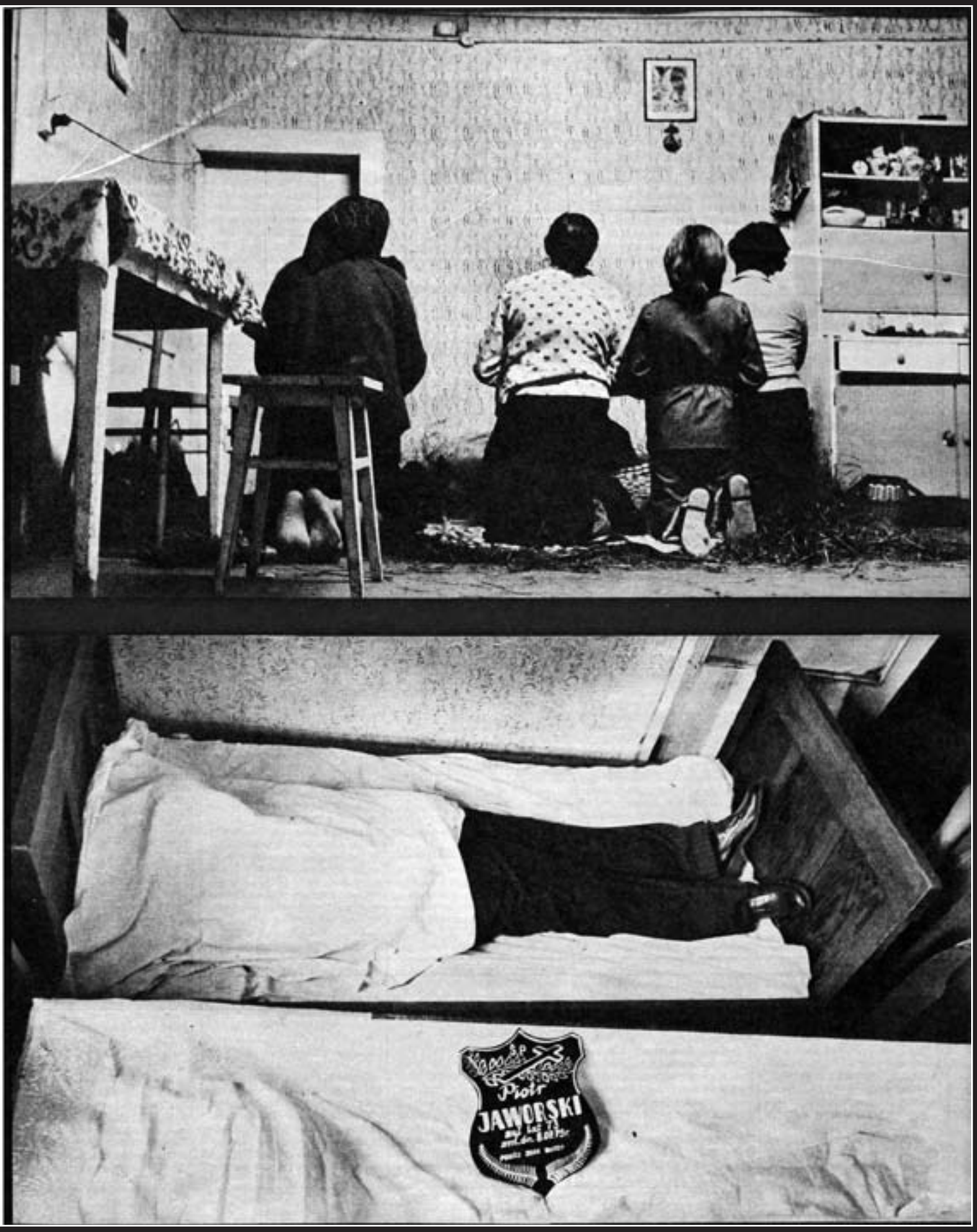

„Tak vidím“ itd 25 I 1981 č. 4 (1053) Andrzej Polec

Stejně tak vnímavý k existenci obyčejného člověka byl i Piotr Płaczkowski. Ve fotoreportáži *„Próba sił"* (Zkouška sil) (20 VIII 1981 č. 38 (1086)) zdokumentoval fotbalové utkání odehrávající se na velkém hřišti. Dva oddíly umístěné do jednoduché krajinky. Všudypřítomná radost z události. Jednoduché a banální téma, ale jak nám je všem blízké. Protože právě druhý člověk, společnost, byli v centru zájmu fotografů v *„okruhu ITD"*.

PRÓBA SIŁ

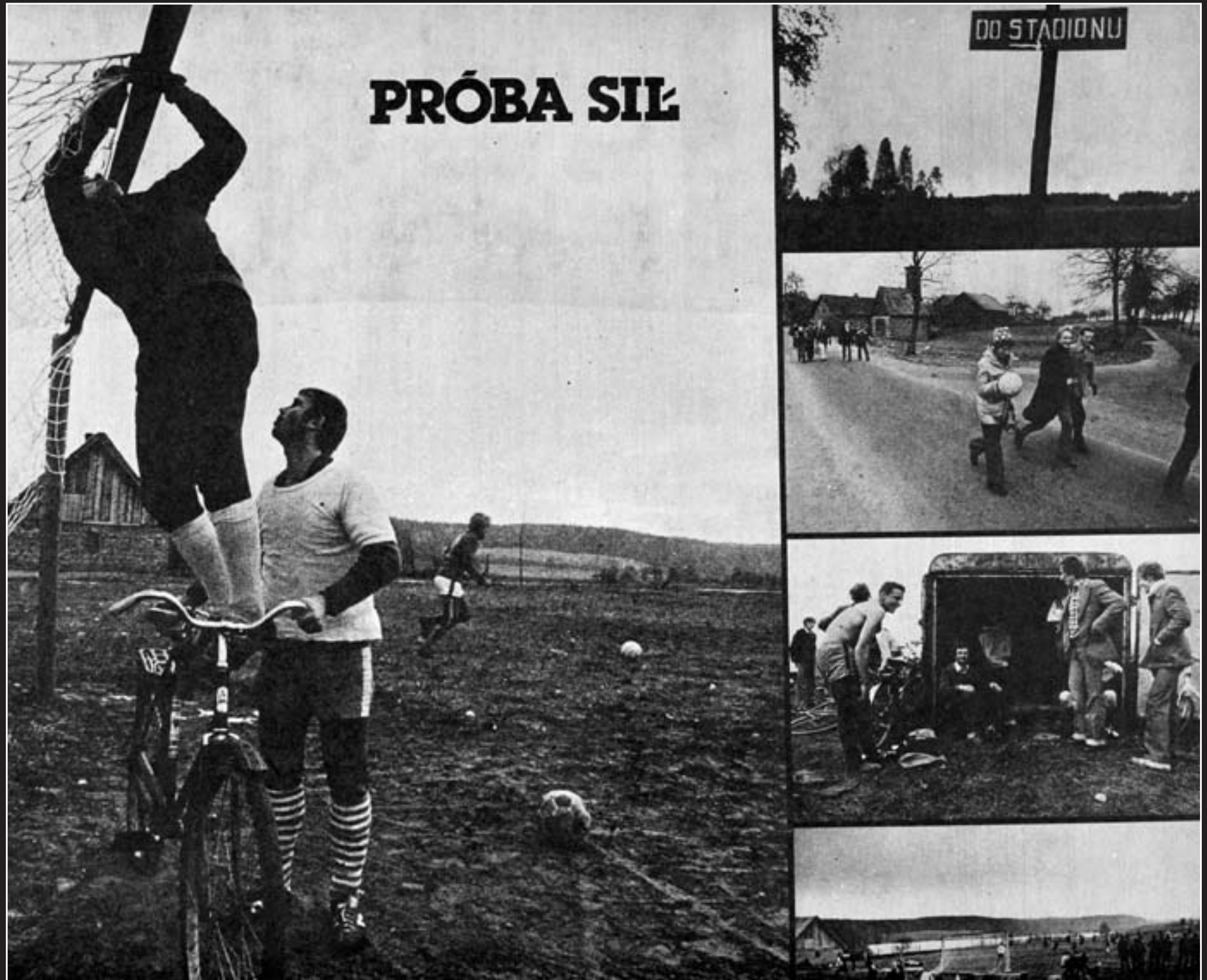

„Zkouška sil“ itd 20 VIII 1981 č. 38 (1086)

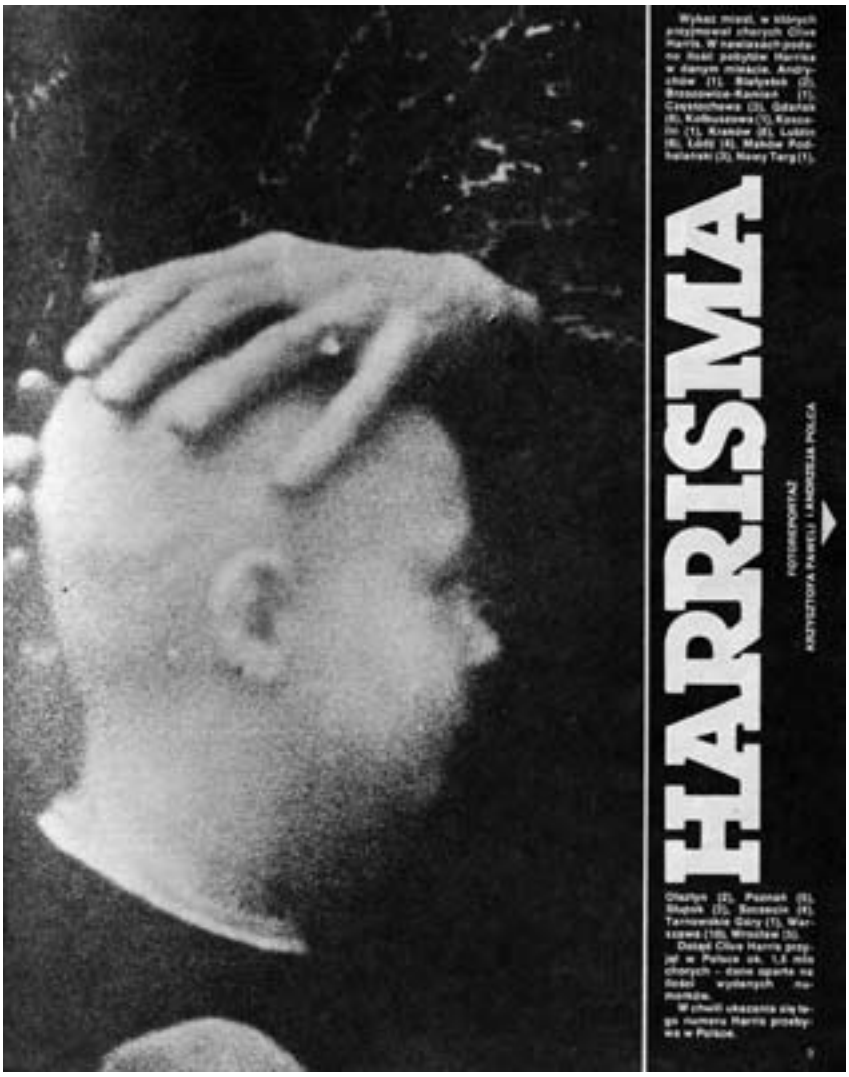

Stejný dojem vyvolává i reportáž *„Harrisma"* (12 IV 1981 č. 15 (1064)) z autorské dílny Krzysztofa Paweli a Andrzeje Polce. Snímky vyprávějí o léčiteli, Clivu Hariisi, který přijel do Polska a navštívil větší města.

Na setkání s ním se pokaždé sjíždějí převážně těžce nemocní lidé z celého Polska. Je to reportáž o naději lidí, kteří jsou v beznadějné situaci. V roce 1981 jich bylo téměř 1,5 milionu. Je těžké nějakým konkrétním způsobem komentovat tyto fotografie. Samy o sobě jsou velmi výmluvné. Když ty snímky vidíme, nikdy bychom se nechtěli ocitnout v situaci hrdinů této fotoreportáže. Ze snímků vyzařují silné emoce a je to něco, co je jedním ze společných znaků fotografií okruhu ITD. Dokonce i pokud vyžadovaly příběhy lavírování mezi cenzurou a sdělením, které se mělo zachovat, bylo možné vždy vycítit intence autorů, zejména, to zvlášť zdůrazňuji, se znalostí kontextu doby, ve které byly snímky vytvořeny.

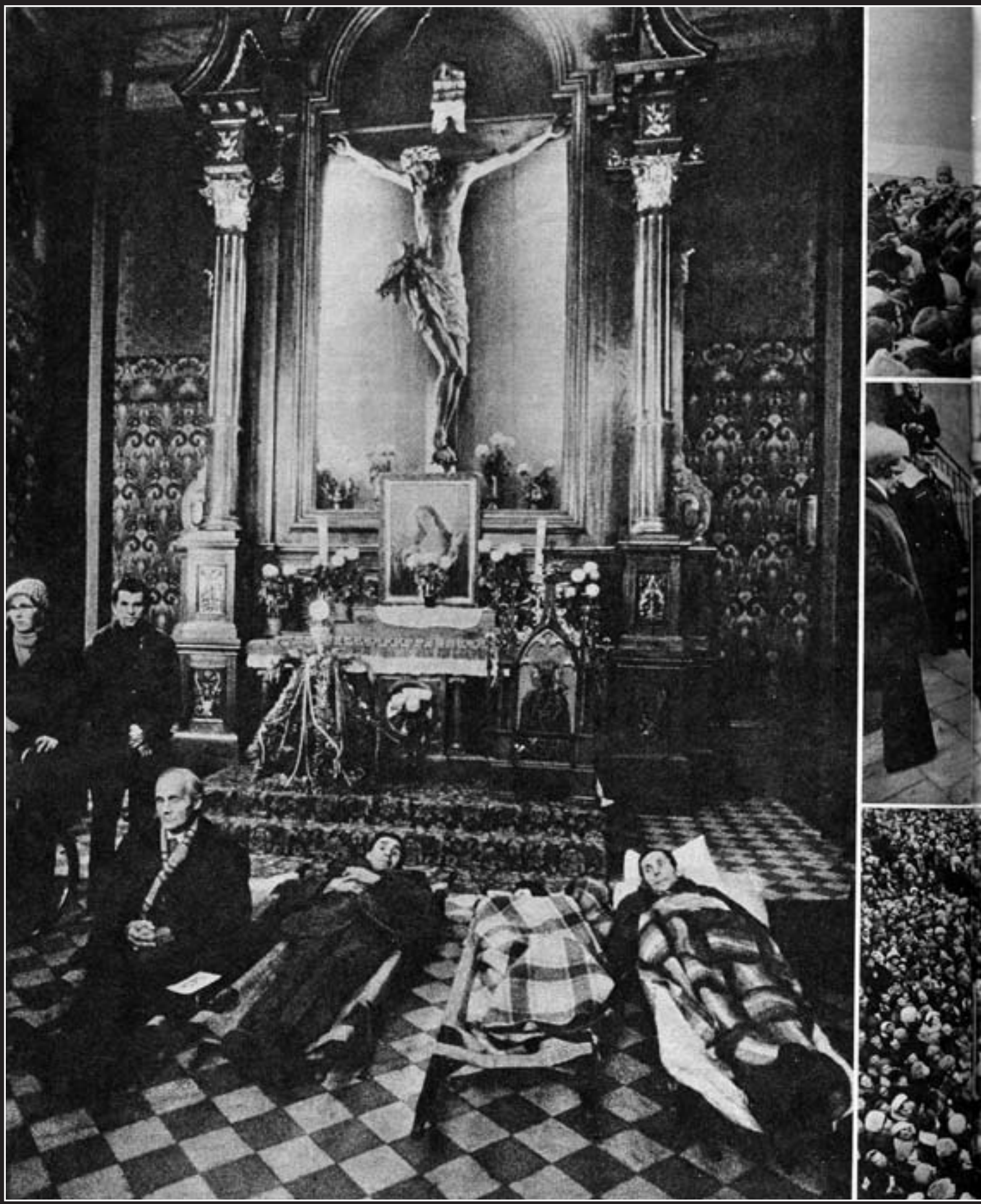

„Harrisma“ itd 12 IV 1981 č. 15 (1064)

„Harrisma“ itd 12 IV 1981 č. 15 (1064)

Zaver 6

Výjimečný stav, vyhlášený 13. prosince roku 1981 přerušuje veřejnou činnost většiny fotoreportérů. Redakce většiny periodik jsou zavírány, nevyjímaje redakci ITD. Již o něco dříve se tato redakce stává více politizována. Anna Musiałówna vzpomíná, že v roce 1981 již v ITD nepracovala, neboť její názory se odlišovaly od názorů šéfredaktora. Po výjimečném stavu to již nebyl stejný magazín jako dříve. Nemění to fakt, že skupina fotoreportérů soustředěná dříve v okruhu této redakce se nadále přátelila, setkávala a debatovala o fotografii, nebo spolupracovala na dalším tématu.

Ve svých reportážích se fotografové ITD vyjadřovali jménem obyčejného člověka jednotným a silným hlasem. Jejich práce byla plná nadšení, ideálů a obětování. Byli neobvykle citliví na sociální skutečnost s celou její mnohoznačností. Nezvykle obratně se v ní dokázali pohybovat s fotoaparátem. Prostřednictvím fotografie upozorňovali a komentovali, podle jejich mínění, závažná témata. „Chtěla bych, aby dnes bylo takové smýšlení jako tehdy. Myšlení o fotografii a společnosti, protože jsme přece jen byli hodně zaangažovaní v tom, co se děje venku. Radostí byl vznik společenského materiálu týkajícího se jisté společenské vrstvy." Říká Anna Musiałówna.

S odstupem času na fotografiích vidíme Polsko `81 během historických proměn, žijící Solidaritou, ale také Polsko v politickém marastu, který neumožňoval žádné změny. PZPR a Solidarita nebyly natolik tak silné, aby dokázaly zvrátit misku politických vah na kteroukoli stranu. Vidíme slavnostní odhalení pomníku zabitým dělníkům z doků v roce 1970. vidíme stranické sjezdy. Vidíme radost lidí po registraci Solidarity, ale také davy na pokojné demonstraci po atentátu na Jana Pavla II. Nejdůležitější ale je, že vidíme normálního člověka tehdejší doby, který se musel v této realitě vzchopit, a bojovat v ní za své přežití.

Reportáže nám ukazují potyčky ve frontě na mlíko, boj s postižením, vládou, alkoholismem, přeplněnou ubytovnou, těžkou prací a nakonec i s všedností ulice. Tyto snímky s uběhnutým časem staly zápisem tohoto pro Polsko důležitého období.

Odkazy 7

(**1**) Joanna Paszkiewicz-Jȧgers: **„150 lat polskiej fotografii“** wydawnictwo Arkady, Warszawa 1991, str. 28.

(**2**) Jacek Kuroń, Jacek Żakowski: **„PRL dla początkujących“**, wydawnictwo Dolnośląskie Sp. z o.o., Wrocław 1995, str. 233.

(**3**) Joanna Paszkiewicz-Jȧgers: **„150 lat polskiej fotografii“** wydawnictwo Arkady, Warszawa 1991, str. 28.

(**4**) Alfred Ligocki: **„Fotografia“** č. 2/22/81, wydawnictwo Arkady 1981, str. 20.

(**5**) Z rozhovoru s Annou Musiał, 2.10.2007.

(**6**) Z rozhovoru s Annou Musiał, 2.10.2007.

(**7**) Sławomir Magala: **„Fotografia“** č. 2/22/81, wydawnictwo Arkady 1981, str. 20.

(**8**) R. Kapuściński, **„Fotografia“** č. 1/21/81. wydawnictwo Arkady 1981, str. 15.

(**9**) Barbara Kosińska: **„Fotografia“** č. 2/22/81, wydawnictwo Arkady 1981, str. 29.

(**10**) Barbara Kosińska: **„Fotografia“** č. 2/22/81, wydawnictwo Arkady 1981, str. 29.

(**11**) Zbigniew Tomaszczuk: **„Łowcy Obrazów“**, Centrum Animacji Kultury 1998, str. 170.

(**12**) Andrzej Baturo: **„X Krakovská dekáda fotografie“**, Muzeum Fotografii w Krakowie 2007, str. 6

(**13**) Marta Miskowiec: **„Biuletyn Fotograficzny“**,
Irys Studiu Kraków 2005, str. 28.

(**14**) Andrzej Baturo: **„X Krakovská dekáda fotografie“**,
Muzeum Fotografii w Krakowie 2007, str. 6

(**15**) Andrzej Baturo: **„X Krakovská dekáda fotografie“**,
Muzeum Fotografii w Krakowie 2007, str. 6

(**16**) Z rozhovoru s Annou Musiał, 2.10.2007.

(**17**) Andrzej Baturo: **„X Krakovská dekáda fotografie“**,
Muzeum Fotografii w Krakowie 2007, str. 6

(**18**) Maciej Rybicki : **„itd“**, č. 3 (1000),
Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1981, str. 14

(**19**) Joanna Paszkiewicz-Jagers: **„150 lat polskiej fotografii“**
wydawnictwo Arkady, Warszawa 1991, str. 30.

(**20**) Z rozhovoru s Annou Musiał, 2.10.2007.

Seznam použité literatury 8

Davies Norman:, *„Boże igrzysko - historia Polski"*

Wydawnictwo: Znak , Kraków 2006

Frizot Michel, **Harding** Colin, *„A New History of Photography"*

Konemann 1998

Gmurek Marcin *„Reportaż w fotografii"*

http://www.fotal.pl/artykul/poprzedni_doc13639.html?PHPSESSID=e55e

Katalog - *Foto Art Festival 2005*

Fundacja Centrum Fotografii, Bielsko-Biała 2005

Katalog - *„X Dekada Fotografii w Krakowie"*

Muzeum Fotografii w Krakowie, Kraków 2007

Kuroń Jacek, **Żakowski** Jacek: *„PRL dla początkujących",*

Wydawnictwo Dolnośląskie Sp. z o.o., Wrocław 1995

Jurecki Krzysztof *„Historia fotografii polskiej do roku 1990"*

http://www.culture.pl/pl/culture/artykuly/es_historia_fotografii#prl

Rosenblum Naomi, „Historia fotografii światowej"

Wydawnictwo Baturo, Bielsko-Biała 2005

Roszkowski Wojciech, Historia Polski 1914-1993

Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 1994

Sztompka Piotr, *„Socjologia wizualna. Fotografia jako metoda badawcza.",*

Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006

Tomaszczuk Zbigniew: „Łowcy Obrazów",

Centrum Animacji Kultury, Warszawa 1998

Zespół redakcyjny kwartalnika Fotografia: „150 lat polskiej fotografii",

Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1991

Zespół redakcyjny kwartalnika Fotografia: Kwartalnik Fotografia č. 1/21/81,

Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1981

Zespół redakcyjny kwartalnika Fotografia: Kwartalnik Fotografia č. 2/22/81,

Wydawnictwo, Warszawa Arkady 1981

Jmenný rejstřík 9

A
Mieczysław Adamski - 27

B
Krzysztof Barański - 15, 16, 17
Stanisław Bareja - 7
Andrzej Baturo - 15, 16, 17
Sławomir Biegański - 13, 15, 16, 17
Piotr Borowicz - 16

C
Erazm Ciołek - 13
Urszula Czartoryska - 14

D
Zbigniew Dłubak - 14

F
Andrzej Florkowski - 27

G
Krzysztof Gierałtowski - 18
Marek Goebel - 15
Witold Górek - 13

H
Jan Hausband - 17
Adam Hayder - 13, 16, 17, 32, 35
Mariusz Hermanowicz - 14

J
Krzysztof Jakubowski - 13

K
Ryszard Kapuściński - 13
Andrzej Kiełbowicz - 17, 20, 28
Barbara Kosińska - 14
Jan Kosidowski - 14
Jerzy Kośnik - 17
Włodzimierz Kowaliński - 27
Stanisław Kulawiak - 17, 22
Witold Kuliński - 17

L
Władysław Lem - 17
Alfred Ligocki - 12

Ł
Piotr Łączyński - 17

M
Sławomir Magala - 14
Mirosław Makowski - 17, 20, 43, 44
Stanisław Markowski - 13
Jan Michalewski - 16
Jan Morek - 17
Anna Musiałówna - 12, 16, 17, 51

N
Grzegorz Nawrocki - 13
Bogusław Nieznalski - 13

O
Maciej Olecki - 13
Maciej Osiecki - 6, 16, 17

P
Krzysztof Pawela - 16, 17, 30, 48
Piotr Płaczkowski - 17, 46
Andrzej Polec - 16, 17, 45

R
Piotr Rawicki - 16
Maciej Rybiński - 18
Zofia Rydet - 15
Janusz Rydzewski - 13
Zygmunt Rytka - 15

S
Mirosław Stępniak - 13

T
Tomasz Tomaszewski - 16

W
Lech Wałęsa - 28
Włodzimierz Wasyluk - 13
Mariusz Wieczorkowski - 17, 24
Krzysztof Wojciechowski - 17, 24
Karol Wojtyła - Papież Jan Paweł II - 28, 51

Z
Mirosław Zabiełło - 13
Romuald Zielarek - 16
Andrzej Ziemilski - 14